

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Katedra mezinárodních studií

Luděk Mohr

**Ekonomický a politický vliv ropy na vztahy
Spojených států amerických a Saúdské Arábie
v období mezi roky 1990 - 2008**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Luděk Mohr**

Vedoucí práce: **PhDr. et Mgr. Kryštof Kozák, PhD.**

Oponent práce: **PhDr. Jan Bečka**

Datum obhajoby: **2010**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

Mohr, Luděk. *Ekonomický a politický vliv ropy na vztahy Spojených států amerických a Saúdské Arábie v období mezi roky 1990 - 2008*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociální věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 87 s. Vedoucí bakalářské práce Prof. PhDr. et Mgr. Kryštof Kozák, PhD.

Anotace

Bakalářská práce „Ekonomický a politický vliv ropy na vztahy Spojených států amerických a Saúdské Arábie v období mezi roky 1990 - 2008“ pojednává o vzájemném vývoji politických vztahů USA a Saúdské Arábie v posledních 18 letech s důrazem na ekonomické důsledky ropy. V této práci se budu zabývat energetickou důležitostí Saúdské Arábie pro Spojené státy americké a výhodností vzájemného partnerství pro obě země. Práce vysvětlí důvody obou států k zajištění umírněné ceny ropy a důsledky politických a ekonomických okolností na vzájemné vztahy. Pokusím se také analyzovat, zda-li i nadále přetrvává jakási dohoda o saúdské benevolentnosti umírněné cenové politiky výměnou za americké poskytnutí bezpečnosti královskému režimu. Důraz přitom bude dán na vývoj vztahů od konce Studené války až do druhé poloviny první dekády 21. století. Kladu si za cíl popsat vzájemné energetické partnerství ve světle úspěšnosti saúdských intervencí za účelem stabilních a umírněných cen ropy. Na konci práce také stručně uvedu několik doporučení Spojeným státům na základě získaných informací.

Annotation

Bachelor thesis „Economic and political influence of crude oil on the U.S. and Saudi Arabia relationship between the years 1990 to 2008“ analyzes the mutual development of relationship between the U.S. and Saudi Arabia in last 18 years with the emphasis on economic consequences of crude oil. I am planning to examine Saudi Arabia's energetic potential and

importance for the United States of America, including the relationship's benefits for both actors. This thesis will analyze motives of both states towards securing moderate crude oil prices and show political and economic consequences on mutual relations. I will try to trace implications of the mutual agreement dated back to the beginning of the Cold War for the period of last 18 years. This agreement stated reciprocal benefits such as Saudi's securing of the flow of moderate crude oil prices in return for American pledge of providing military security for Saudi ruling family. In the stated time range from 1990 to 2008 I will examine mutual strategic partnership in the light of Saudi's intervention in the oil market in order to stabilize oil prices. At the end I will conclude my thesis with various recommendations for the U.S policy towards the area of Persian gulf and energy security itself.

Klíčová slova

Saúdská Arábie, Spojené státy americké, ropa, cena ropy, energetická bezpečnost, OPEC, Blízký východ, Střední východ, Perský záliv, energetika, barel

Keywords

Saudi Arabia, United states of America, U.S., crude oil, crude oil prices, energy security, OPEC, Near East, Middle East, Persian Gulf, energetics, barrel

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repositáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 19. května 2010

Luděk Mohr

Obsah

Úvod	7
Základní východiska fungování světového trhu s ropou.....	10
Úvod do vztahů Spojených států amerických a Saúdské Arábie za studené války.....	13
Impuls ke změně.....	16
Konec studené války a válka v Perském zálivu	17
První polovina 90. let a zhoršování vzájemných vztahů	20
Druhá polovina 90. let a vliv Saudské Arábie na cenu ropy	23
Nástup G. W. Bushe a důsledky 11. září 2001	26
Rekordní ceny ropy	34
Geopolitický význam Saúdské Arábie	37
Porovnání vlivu Saúdské Arábie a Spojených států na cenu ropy	38
Závislost Spojených států amerických na dovozu ropy	41
Doporučení vládě Spojených států amerických	43
Závěr.....	47
Resumé	49
Použitá literatura	51

Úvod

Vysoký životní standard, neustálý vývoj technologií a spotřební styl života patří mezi atributy moderní společnosti. Jeden z několika základních prvků této společnosti je vytváření a využívání energie. S ohledem na dostupnost surovin, environmentální dopady a konečnou cenu se v posledních desetiletích efektivní využití dostupných energií jeví jako nezbytná součást naší přítomnosti a budoucnosti.

Surová ropa, jako jedna z nejdůležitějších komodit na dnešním trhu s energiemi, má obrovský vliv a dopad na světovou ekonomiku a mezinárodní vztahy. Její hromadné užití poprvé prosadila britská admirála na začátku 20. století, když své lodě začala pohánět právě touto surovinou. Její důležitost pak s průběhem století stoupala až do dnešních rozměrů, kdy zhruba polovina vytěžené ropy je využita jako základ pohonných hmot. Zajištění stabilní a umírněné ceny ropy se tak pro spotřebitele jeví jako primární zájem. Pro Spojené státy z pozice největšího spotřebitele ropy na světě tedy zajištění dostatečného přísunu levné ropy stává národním zájmem. Tento zájem se už po několik dekad odráží v americké angažovanosti v oblasti Blízkého východu.

Tato práce se zamýšlí nad vlivem a rolí ropy ve vztazích Saúdské Arábie a Spojených států amerických. Snahou této práce je zjistit, do jaké míry se partnerství obou zemí ve zkoumaném období 1990 – 2008 lišilo v porovnání s jeho stavem za studené války. Práce se zaměřuje především na ropu, jako hlavní ekonomické a strategické pojítko mezi oběma zeměmi. Metodologie práce spočívá v chronologické analýze nejdůležitějších událostí v bilaterálních vztazích v návaznosti na vývoj cen ropy v období od roku 1990 do 2008. Práce se pokusí ve vybraných událostech určit, zdali bylo chování Saúdské Arábie motivováno politicky či ekonomicky a jak zapadalo do nastaveného kontextu saúdsko-amerického partnerství. Tato analýza se z teritoriálního hlediska zaměřuje na Saúdskou Arábii v kontextu Blízkého východu a Spojené státy americké.

Práci je rozdělena do několika částí, přičemž hned na začátku popisuje základní zákonitosti fungování trhu s ropou. Poté následuje kapitola popisující vznik partnerství mezi Spojenými státy a Saúdskou Arábií, včetně jeho trvání během studené války. Ačkoliv tento historický úsek zdánlivě nezapadá do zkoumaného období, považují jej za nedílnou součást práce sloužící k pochopení kontextu vzájemných vztahů obou zemí. Další tři kapitoly mapují

hlavní těžiště práce, a to období mezi roky 1990 a 2008. Tyto sekce popisují nejdůležitější události, které saúdsko-americké partnerství různými způsoby otestovaly. Následující dvě kapitoly jsou v krátkosti zaměřeny na geopolitickou důležitost Saúdské Arábie pro Spojené státy a možnosti obou zemí ovlivňovat cenu ropy. Posléze navazuje část analyzující objem dovozů ropy do USA a saúdskou roli v kontextu americké energetické bezpečnosti. Poslední kapitola pak doporučí několik návrhů na směřování americké politiky v oblasti Perského zálivu za účelem zefektivnění americké energetické bezpečnosti.

K danému tématu se nachází velmi málo literatury v českém jazyce, takže práce čerpá výhradně z literatury v anglickém jazyce. Hlavní problém cizojazyčné literatury vidím v možnosti nepřesného překladu do češtiny. Osobně jsem si s překladem nevěděl rady jen u několika odborných výrazů, ale díky konzultacím s vedoucím práce byly veškeré nejasnosti úspěšně vysvětleny. Neznalost arabštiny mi neumožnila zmapování pohledu druhé strany, nicméně s vědomím tohoto faktu jsem se při práci s anglickými zdroji snažil myslet kriticky a psát objektivně. Nicméně lze předpokládat, že většina arabských publikací o Saúdské Arábii není odtajněna a jejich objektivita by byla diskutabilní. Co se týče dostupnosti stěžejní literatury, využíval jsem tři knižních titulů v kombinaci s četnými internetovými zdroji. Jednalo se především o periodika věnujících se oblasti bezpečnosti. Jelikož se vztahy Spojených států a Saúdské Arábie neustále vyvíjejí, pro větší pořádek jsem se rozhodl čerpat z publikací vydaných do roku 2008.

Jako základní pramen ke kapitole popisující saúdsko-americké vztahy během studené války mi posloužila publikace „*Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict*“ od Michaela T. Klara. Jeho kniha se soustředí na časové rozmezí od 40. let do 90. let 20. století, v rámci kterého popisuje vývoj americké strategie v Perském zálivu včetně provázanosti obchodování s ropou a vojenskou technikou. Jelikož je autorem knihy Američan, lze vyzorovat mírný sklon k obhajování zájmů Spojených států. Michael T. Klare však v celkovém ohledu píše objektivně a nebojí se upozornit na četné chyby americké zahraniční politiky v oblasti Blízkého východu.

Další důležitá publikace „*Crude Power: Politics and the Oil Market*“ využitá v této práci byla napsána norským profesorem Norengem Ozsteinem, který se dlouhodobě zajímá vlivem ropy na ekonomiku. Tato kniha se z velké části zaměřuje na detailní zkoumání dopadů cen ropy na ekonomiku, nicméně obsahuje několik kapitol popisující politické a ekonomické důsledky rozhodnutí OPEC během vybraných událostí mezi lety 1970 a 2005. Tato publikace

mi pomohla k hlubšímu pochopení různých ekonomických jevů při obchodování s ropou, které jsem následně do této práce zakomponoval. Autor svá tvrzení podkládá dostatkem materiálů, takže tato kniha působí objektivním způsobem.

Jako další základní pramen mi posloužila kniha Rachel Bronsonové s názvem „*Thicker than oil: America's uneasy partnership with Saudi Arabia.*“ Tato publikace se soustředí na politický vývoj vzájemných saúdsko-amerických vztahů a v celkovém kontextu této bakalářské práce posloužila jako ideální doplněk Ozsteinovy knihy. Z projevu autorky je patrná mírná náklonnost k republikánské straně. Nicméně v kontextu této bakalářské práce pro mě byly směrodatné části popisující mezinárodní vztahy, které byly podle mého názoru podány objektivně.

Důležitým pramenem pro ekonomické závěry mi v této práci posloužily různé statistiky U.S. Energy Information Administration (dále U.S. EIA). Tato státní statistická a analytická agentura spadá pod Ministerstvo energetiky Spojených států amerických. U.S. EIA vznikla roku 1977 a od té doby podává detailní statistiky o objemu dovozů, vývozů a spotřeby energetických surovin nejen v souvislosti s USA. Pro práci jsem využil především statistiky produkce a spotřeby ropy jednotlivých států, jež mi například daly neocenitelný přehled o produkci a maximální produkční kapacitě Saúdské Arábie v různých časových obdobích. U jakýchkoli statistik je však třeba počítat s určitými odchylkami. Informační embargo a technické nepřesnosti při sběru dat u mnoha autoritativních režimů produkující ropu totiž znemožňují ověření prezentovaných závěrů.

Základní východiska fungování světového trhu s ropou

Dříve než tato práce začne s analýzou období mezi lety 1990 a 2008, je vhodné zmínit základní ekonomické a politické zákonitosti, kterými se obchod s ropou řídí. Porozumění zákonitostí níže zmíněných jevů je totiž nezbytné k pochopení fluktuace ceny ropy. Ta má za následek nestabilní cenu ropy, která vytváří existenční rizika na straně producentů i spotřebitelů.

Tato práce vychází ze skutečnosti, že Saúdská Arábie je díky kombinaci obrovských zásob ropy a největší produkční kapacity na světě vůdčím elementem OPEC. Prakticky žádné rozhodnutí uvnitř tohoto kartelu se neobejde bez této země.

Saúdská Arábie v OPEC trvale hájila umírněnou úroveň cen ropy. Především během studené války bylo udržování hladiny nízkých cen skrze navyšování produkční kapacity značně intenzivní. Naproti tomu státy jako Irák a Írán vždy tíhly k vyšším cenám ropy. Důvodem k takovému postoji království bylo několik.

Během studené války ropná cenová politika Saúdské Arábie vycházela vstříc velmi přátelským vztahům s USA, které jí na oplátku garantovaly ochranu před různými formami nebezpečí. Ačkoliv po studené válce vzájemné politická náklonnost slábla, saúdská královská rodina stále hájila vzájemné ekonomické zájmy umírněnou cenovou politikou. Možnost k tak blízkému přátelství obou zemí lze také najít v zásadním nepochopení velikosti saúdských ropných zásob a relativně malého počtu obyvatelstva. Saúdská Arábie si tedy mohla dovolit prodávat ropu při nízkých cenách v dlouhodobém horizontu, jelikož nebyla tolik tlačena výdaji na sociální politiku. Naopak její tradiční oponenti v OPEC, Írán a Irák, měly větší počet obyvatel, a tedy i větší výdaje na sociální politiku. V posledních 20 letech však lze v Saúdské Arábii vyzorovat velký populační nárůst, který velmi pravděpodobně bude i nadále pokračovat. Království tak muselo zvýšení výdajů na sociální politiku přiměřeně přizpůsobit své ropné cenové politice.

U některých producentů také platí pravidlo, že nedostatečné zásoby ropy nutí danou vládu k politice vyšších výnosů (a tedy vyšším cenám) jednoduše z obavy, že tato komodita v krátkodobém horizontu dojde. Většina států vyvážejících v oblasti Perského zálivu ropu vládne kombinací autoritativního státního zřízení a Islámu. Vlády těchto států jsou tedy

považovány za přerozdělovatele národního ropného bohatství a řada z nich ani nevybírání daně. Výnosy jsou tak z velké části generované právě z prodeje ropy a tyto státy jsou následně vystaveny větší zranitelnosti při jejich dlouhodobě nízkých cenách. Do tohoto vzorce zapadá právě Saúdská Arábie.

Zajímavým důsledkem autoritativních režimů V Perském záliv je také fakt, že během dlouhodobě vysokých cen ropy dochází k akumulaci kapitálu ve veřejném sektoru na úkor sektoru soukromého. Vysoké ceny proto tradičně vedou k centralizaci a funkci vlády jako přerozdělovatele bohatství. Dlouhodobé období nízkých cen na druhou stranu vede k větším zahraničním investicím v autokratických politických systémech, což s sebou také nese zodpovědnější přístup při nakládání s energetickými surovinami, stejně jako transparentnost a větší spolupráci v rámci mezinárodního společenství.¹

Jisté nebezpečí také představují státní subvenční zásahy do ceny ropy v některých zemích. Takto vytvářená výhoda s ohledem na zájmy obyvatelstva totiž v období s nedostatečnou rezervní kapacitou vytváří umělý růst ve světové spotřebě ropy, což díky spekulacím žene světovou cenu ropy nahoru. Například Čína si tento efekt začala uvědomovat od roku 1993, kdy se stala čistým dovozcem surové ropy.

Na začátku 90. let se Saúdská Arábie ocitla ve velkých finančních problémech, které si do velké míry sama způsobila špatným hospodařením během studené války. Ani za těchto tíživých okolností však království neustoupilo ze své tradiční pozice a v průběhu operací Desert Storm se snažilo udržet nízkou cenu ropy skrze zvýšení produkčních kvót. Saúdská Arábie se tak po většinu času chovala jako cenový dirigent ropy, tzv. „price maker,“ a nutila tak ostatní členy kartelu do pozice pasivního příjemce cen, „price taker.“ Avšak takto uměle vnucená cena některému producentovi nemusí vyhovovat, a to má pak za následek poškození křehké stability uvnitř kartelu. Poškozený stát pak často sahá k překročení kvót a narušuje tak stabilizaci cen. Saúdská Arábie si je tohoto jevu vědoma, a proto se vždy snažila najít nejpříjemnější střední cestu mezi producenty a spotřebiteli.

Dalším zajímavým (jevem v OPEC vcelku častým) je snaha jednoho nebo skupiny států získat co největší podíl na specifickém trhu v případě dlouhodobějšího výpadku některého z producentů. A to myšleno v dlouhodobějším kontextu. Toto zápasení o podíly několikrát sehrálo roli ve vývoji cen ropy na světovém trhu. Příkladem může být snaha OPEC o získání

¹ Øzstein, Noreng. *Crude Power: Politics and the Oil Market*. New York: I.B. Tauris, 2006. Strana 119.

podílu na iráckém trhu před plánovaným znovunastartováním produkce v roce 1997. Saúdská Arábie tak sama učinila v roce 1997 během přetahování s Venezuelou o pozici hlavního zásobovatele amerického trhu.

Z ekonomického hlediska si musíme uvědomit, že ceny ropy jsou vzájemně propojeny s vývojem světové ekonomiky. Při expanzi je ekonomika nestabilitou cen energetických surovin snadno zranitelná. Vzájemná propojenost však funguje i v opačném směru. Ekonomická expanze si totiž žádá větší spotřebu energetických surovin. Lze tedy říci, že trh s energetickými surovinami je tak náchylnější na výpadky či nedostatky právě v průběhu ekonomické expanze.

Dalším důležitým pojítkem ropy a její ceny je rezervní kapacita. Vlastně jde o rozdíl mezi maximální možnou produkcí země/skupiny zemí a její/jejich reálnou produkcí. Největší rezervní kapacitou disponuje právě Saúdská Arábie. Obrovské zásoby ropy umožnily království rentabilní zhodnocení dlouhodobých investic do navýšení maximální produkce. Rezervní kapacita je vlastně největší pákou na ceny ropy a království si je toho vědomo. Z tohoto důvodu svou produkční kapacitu neustále zvyšuje. Malá rezervní kapacita na trhu s ropou může totiž významně destabilizovat ceny ropy a také snížit vliv království na jejich vývoj. Spekulace a nejistota z nedostatečného uspokojení poptávky po ropě žene její cenu nahoru. Nedávné vysoké ceny ropy byly z velké části způsobeny právě nedostatečnou světovou rezervní kapacitou, která se pohybovala kolem 2 miliónů b/d.

V této práci jsou ceny ropy uváděny v amerických dolarech, které po desetiletí sloužily jako hlavní měna v obchodu s ropou. Dolarový kurz je vůči Euru hodnotově slabší, a proto vývoj ceny ropy v USD během analyzovaných období zažíval větší cenové výkyvy než například zmiňované Euro. Z části to je také důsledek toho, že americký dolar sloužil a stále slouží jako hlavní kurzovní jednotka v mezinárodním obchodě. USA mají v tomto kontextu ještě jedno specifikum, a to že nízké daně na pohonné hmoty dělají při větších výkyvech cen směrem nahoru americké spotřebitele zranitelnější. V porovnání s ostatními vyspělými zeměmi jsou daně na benzín ve Spojených státech 2x – 5x menší. V roce 2008 tam spotřební daň tvořila 11,5 % z celkové ceny benzínu, zatímco ve Velké Británii 56,7 %.² Důvodem nízkých daní ropných derivátů v USA je velké využití osobních automobilů a nedostatek alternativní dopravy mimo větší města. Cena benzínu je tak ve větší míře spjata se

² OPEC. *Who gets what from a litre of oil in G7* [online]. OPEC, 2008 [cit. 2010-04-31]. Dostupné z: <http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/333.htm>.

samotnou ekonomikou země, než tomu je třeba v Evropě. Spojené státy jsou si negativních důsledků vysokých cen ropy na ekonomiku vědomy, a proto se jejich zájem o umírněnou cenu ropy odráží i v zahraniční politice.

Tato práce operuje s dvěma typy ropy, které jsou cenově rozdílné. Tzv. barel typu Brent³ je mix několika druhů lehké ropy ze Severního moře a často figuruje jako hlavní měřítko pro cenu ropy na světě. Tzv. barel typu WTI⁴ obsahuje kvalitnější lehkou ropu z oblasti Mexického zálivu, zpracovávanou v amerických rafineriích. Jeho cena je proto v zásadě vyšší než cena Brent a také jeho cenová fluktuace je z pravidla menší. Tyto dvě měřítka jsem si vybral ze specifických důvodů. Zatímco cena barelu Brent se často používá jako měřítko pro cenu ropy na světě, barel WTI má na cenu ropy v USA nezanedbatelný regionální význam díky spojitosti Mexického zálivu a amerického ropného průmyslu.

Úvod do vztahů Spojených států amerických a Saúdské Arábie za studené války

Důležitost černého zlata chápala už Velká Británie, která v prvním desetiletí 20. století začala v Perském zálivu ropu hledat. Za tímto účelem udržovala v tomto regionu svou hegemonii, ale její panství ve světě v průběhu první poloviny 20. století sláblo, a po druhé světové válce její roli naplno přebraly Spojené státy americké. Američané pochopili geopolitický význam Saúdské Arábie už dříve, když v roce 1933 získala americká ropná společnost Standard Oil California „60letý kontrakt nabízející výhradní koncesi na průzkum a těžbu v regionu Hasa, podél břehu Perského zálivu.“⁵ Tato společnost zde téhož roku založila California Arab Standart Oil Company, jež se v roce 1944 přejmenovala na Aramco.⁶ Pod dojmem obav ze ztráty vlastní suverenity království vydalo „tzv. “proti-imperiální“ klauzuli ke smlouvě z roku

³ Nazván podle části v Severním moři.

⁴ Western Texas Intermediate.

⁵ Pollack, Josh. *Saudi Arabia and the United States, 1931-2002* [online]. MERIA Journal, Volume 6, No. 3, 2002 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue3/jv6n3a7.html>>.

⁶ Thomson, Eric V. *A Brief History of Major Oil Companies In The Gulf Region* [online]. University Virginia, 2002 [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <<http://www.virginia.edu/igpr/APAG/apagoilhistory.html>>.

1933, která explicitně odmítla jakýkoliv vliv společnosti na vnitřní záležitosti království.⁷ Tato smlouva zajistila Saúdské Arábii svrchovanost nad jejím územím, zatímco Spojené státy byly obchodně stále ve hře. První dodávky ropy obdržely už na konci 30. let.

Ačkoliv Američané uznali zdejšího vládcu krále Abdul Aziz Al Sauda v roce 1931, Spojené státy neměly v království žádného stálého zástupce až do roku 1942. Až v této době, za vlády Franklina D. Roosevelta, americké špičky naplno pocítily možný význam tohoto partnerství, a rozhodly se naplno rozvinout přátelské vazby se Saudskou Arábií. A tak poprvé došlo „v [roce]1945 k setkání tváří v tvář mezi prezidentem Rooseveltem a králem Abdul Aziz Al Saudem.“⁸ Toto setkání samo o sobě ještě neznamenalo přesun americké armády do Perského zálivu, jelikož bezpečnostní zájmy zde stále strážily britské jednotky. Role Spojených států se tedy soustředila primárně na obchod s ropou. Mezitím se na konci 40. let konsorcium Aramco rozšířilo o více vlastníků: Standart Oil of New Jersey, Socony-Vacuum Oil (dnes obě tvoří Exxon Mobil), Standart Oil California a Texas Oil Company (dnes obě tvoří Chevron).⁹ Vláda Saúdské Arábie však cítila potřebu větší kontroly nad touto společností. Jednání v roce 1950 nakonec skončilo výhodně pro obě strany tzv. dohodou Golden gimmick, jež uchránila Aramco od úplného zestátnění. Král Abdul Azizi Al Saud se tehdy domluvil s prezidentem Trumanem na rozdělení zisků Aramco v poměru 50 na 50.

Postupné slábnutí britského panství se v oblasti Středního východu naplno projevilo až v roce 1968, „když ministerský předseda Harold Wilson ohlásil, že Londýn stáhne své vojenské síly z východu Suez koncem roku 1971.“¹⁰ Tento impuls donutil Američany k rychlému jednání, a poprvé se prosadila dlouhodobější, cílená strategie, jež měla v plánu nahradit vojenskou sílu Britů. Až v této chvíli se začal naplňovat výrok FDR z roku 1943, že „ochrana Saúdské Arábie je vitálním zájmem USA.“¹¹ Trumanem začínaje a Nixonem konče, Saúdská Arábie stála po boku Spojených států v boji proti komunismu a osvědčila se jako důležitý partner. Američané však brzy zjistili, že vietnamská válka spolu s misemi v dalších částech Třetího světa je natolik vojensky a politicky vyčerpávající, že už nejsou schopni nasazení většího kontingentu v další zemi. Tyto důsledky se také následně projevují na změně

⁷ Pollack, *Saudi Arabia and the United States, 1931-2002*.

⁸ Klare, Michael T. *Resource Wars*. New York: A Metropolitan/Owl Books, 2002. Strana 59.

⁹ Saudi Aramco. *Our Story: Timeline Details* [online]. Saudi Aramco, 2008 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://www.saudiaramco.com/irj/portal/anonymous?favlnk=%2FSaudiAramcoPublic%2Fdocs%2FAt+A+Glance%2FOur+Story&ln=en>>.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ahrari, Ehsan. *Saudi Arabia and the United States: Partying of Wals?* [online]. Center for Defense Information, 2002 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <<http://www.cdi.org/terrorism/Saudi-US.cfm>>.

strategie v Perském zálivu. Nová strategie vešla ve známost jako „Surrogate Strategy [strategie náhradníka] – politika využití spřátelených místních vlád sloužících jako ochránce západních zájmů se značnou vojenskou podporou Spojených států a strategickým směřováním z Washingtonu.“¹² Tato strategie počítala se dvěma hlavními mocnostmi regionu, Saudskou Arábií a Íránem, jako ručiteli amerických zájmů. Po vyhlášení Nixonovy doktríny v roce 1969 se Američanům konečně uvolnily ruce k větší vojenské a obchodní expanzi na Blízký východ. Avšak už v roce 1973 přišla první komplikace v podobě odplaty za americkou podporu Izraele. OPEC poprvé naplno projevil svou moc a snížil produkci ropy, což vyhnalo její cenu do tehdy nepředstavitelných výšek. Navíc, Saúdská vláda v témže roce zakoupila 25% akcií ropné společnosti Aramco.¹³

Nicméně „Surrogate Strategy“ pokračovala i přes tyto události až do konce 70. let. Během této doby Američané cvičili a dodávali moderní zbraně právě Saúdské Arábii a Íránu. Avšak íránská revoluce roku 1979 a nástup radikálního islamistického režimu v čele s ajatolláhem Chomejmím nadobro zmařila tuto strategii. Spojené státy se na tyto změny nutně musely adaptovat. Proto byla také v roce 1980 vyhlášena Cartrova doktrína, jež na novou konstelaci v regionu reagovala akcentováním možnosti americké intervence. Toto prohlášení poprvé naplno stanovilo americké odhodlání k použití vojenské síly k ochraně svých zájmů, jež založilo nám všem dobře známý obraz silné vojenské přítomnosti Spojených států v Perském zálivu. Jimmy Carter totiž k naplňování své doktríny využil menších, rychle se přemísťovatelných vojenských uskupení Rapid Deployment Force (dále RDF), jež byla schopna efektivního zásahu kdekoliv na světě. S příchodem nového nástroje uplatnění amerických zájmů přišla i nová strategie, která měla za cíl ochránit Saudskou Arábii a udržet kontrolu nad Irák a Íránem. Za prezidenta Reagana se již zmíněný název RDF přeměnil na Central Command (dále CENTCOM), neboli Americké centrální velitelství, jež prosadilo umístění amerických vojenských jednotek na základnách ve spřátelených státech. V této době také USA poskytovaly Střednímu východu moderní zbraňovou techniku. Tyto obchody měly za cíl zlepšit vlastní obranu spřátelených zemí, avšak ve skutečnosti se jednalo o plnění závazků plynoucích z americké ochrany a nákupu ropy. Mezi nejkontroverznější obchod patřil mezi lety 1986 a 1987 nákup pěti letounů Boeing s létajícím střediskem řízení a

¹² Klare, *Resource Wars*, s. 60.

¹³ Saudi Aramco, *Our Story*.

včasného varování (AWACS).¹⁴ Spojené státy se v průběhu 80. let spoléhaly na Kuvajt a Saudskou Arábii, jež měly skrze značné investice do produkčních kapacit ropy vytvořit nadbytek a stabilizovat tak její cenu. Na oplátku Spojené státy garantovaly členům Gulf Cooperation Council (dále GCC), neboli Radě pro spolupráci zemí Perského zálivu, bezpečnost skrze CENTCOM a silné obchodní vazby. Ovšem ani tato politika nebyla zadarmo. Americký úřad pro všeobecné účetnictví „odhaduje, že mezi lety 1980 – 90 bylo utraceno okolo 33 miliard USD ročně z rozpočtu americké armády na ochranu dodávek ropy ze Středního východu.“¹⁵ V roce 2002 se tato suma zhruba zdvojnásobila na více než 60 miliard USD ročně.¹⁶

Impuls ke změně

Saúdská Arábie byla pro Spojené státy po celou studenou válku výborným obchodním partnerem, neboť na rozdíl od jiných dostávala svých závazků. Pokud se totiž podíváme na průměr cenové hladiny ropy za toto období, nenajdeme výraznějších výkyvů. Jedinou výjimkou jsou jen ropné šoky, které však nebyly motivované obchodně, nýbrž politicky. Role království v následné stabilizaci cen ropy byla velmi důležitá pro celosvětový obchod s touto komoditou. Jinými slovy, Saúdská Arábie dělala vše proto, aby uspokojila tužby Spojených států po stabilním přísunu cenově přístupné ropy. Nicméně Saúdská Arábie také čelila mnoha ranám, jež ji v budoucnosti několikrát donutily přitvrdit politiku v obchodu s ropou. Cena jednoho barelu se po Jomkipurské válce držela na 40 USD. Po islámské revoluci v Íránu a irácko-iránské válce, vystoupila až na 70 USD.¹⁷ V roce 1982 začala cena ropy konečně klesat. OPEC se proto snažil udělenými kvótami omezit produkci a předejít tak cenovému pádu na hladinu před rokem 1973. Zatímco Saúdská Arábie v roce 1980 produkovala těsně pod hranicí

¹⁴ Boeing. *Airborne Warning and Control System* [online]. Boeing, 2008 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://www.boeing.com/defense-space/infoelect/awacs/saudie3.html>>.

¹⁵ Jaffe, Amy M. *U.S. Energy Policy Needs to Move Beyond the Status Quo* [online]. Purdue University News, 2006 [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <<http://news.uns.purdue.edu/UNS/html3month/2006/060818.O-Jaffe.energy.html>>.

¹⁶ Telhami, Shibley. *The Persian Gulf: Understanding the American Oil Strategy* [online]. The Brookings Institution, 2002 [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <http://www.brookings.edu/articles/2002/spring_globalenvironment_telhami.aspx>. S. 35.

¹⁷ Williams, James L. *Oil Price History and Analysis* [online]. WRTG Economics, 2008 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://www.wtrg.com/prices.htm>>.

10 miliónů barelů/denně (dále jen b/d), v roce 1982 to již bylo kolem 6,48 miliónů b/d, roku 1983 již 5 miliónů b/d, roku 1984 4,66 miliónů b/d, až konečně 3,38 miliónů b/d v roce 1985.¹⁸ Důvod k těmto kvótám bylo uzavření finančně náročnějších těžebních oblastí, což pomohlo snížení světové ceny ropy do přijatelných mezí. Avšak státy jako Nigérie a Irák, doplněné v menší míře o Angolu a Ekvádor, tento signál neuposlechly.¹⁹ Namísto toho využily vlastní nesnížené produkce k uspokojení svých státních rozpočtů. Takto Saúdská Arábie spolu s dalšími státy přišla o zisk, aniž by OPEC touto politikou kvót cokoliv dokázal. Cena barelu ropy v průběhu irácko – iránské války klesla z 68 USD na zhruba 50 USD v roce 1983, až v roce 1986 dokonce dosáhla nevídaně nízké hranice 20 USD.²⁰ Toto byl jasný signál k uzákonění nových kvót navázaných na cenový cíl 18 USD za barel. Saúdská Arábie proto k ukáznění všech členů uvalila novou podmínku, jež „dovolovala kvótu okolo 25 procent celkové možné produkce.“²¹ Tento cenový cíl byl nejspíše konzultován i se Spojenými státy, jelikož přesně v této době byl do Perského zálivu vyslán viceprezident George H. Bush. Ten se sešel se saúdským králem a společně se dohodli na cenovém rozptylu 15 – 20 USD za barel na období let 1986 - 1997.²²

Konec studené války a válka v Perském zálivu

Se začátkem 90. let se zrodila nová forma vztahů Spojených států a Saúdské Arábie. Během studené války byly vztahy obou zemí pevně zakotveny na dvou pilířích: ropě a boji proti komunismu. S rozpadem SSSR však zmizel společný nepřítel a vztahy se začaly pomalu, ale jistě narušovat. Ropa tak přetrvávala jako jediný dlouhodobější průsečík společných zájmů.

Ze Saúdské Arábie se vlivem změny geopolitické situace stal silnější hráč v oblasti Středního východu. Hlavní příčinou byl po válce s Íránem politicky a ekonomicky oslabený

¹⁸ Index Mundi. *Saudi Arabia Crude Oil Production by Year* [online]. Index Mundi ,2006 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://indexmundi.com/energy.aspx?country=sa&product=oil&graph=production>>.

¹⁹ OPEC. *OPEC Crude Oil Production by Country, 1960-2007* [online]. OPEC, 2007 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://www.opec.org/library/Annual%20Statistical%20Bulletin/interactive/FileZ/XL/T13.HTM>>.

²⁰ Williams, Oil Price History and Analysis.

²¹ Country Data. *Saudi Arabia: Crude Oil Production and Pricing Policy* [online]. Country Data, 1992 [cit. 2009-04-23]. Dostupné z: <<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11608.html>>.

²² Chapman, Duane; Khanna, Neha. *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security* [online]. Cornell University, 2004 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <http://aem.cornell.edu/research/researchpdf/Cornell_AEM_wp0415.pdf>. Strana 6.

Irák, což mělo mimo jiné také přímé dopady na ropnou strategii uvnitř OPEC. Svou další roli pak sehrál nástup sebevědomějšího a samostatnějšího korunního prince Abdullaha. Ačkoliv se mezinárodní pozice Saúdské Arábie v 90. letech posílila, vnitřně se stalo království vlivem rostoucího islámského radikalismu méně stabilní. Navíc pozornost upřená na události přelomu 80. a 90. let, jako rozpad východního bloku a masakr na náměstí Tiananmen v Pekingu, nedávala americké agendě příliš mnoho prostoru pro oblast Středního východu. Přesto paradoxně byla prvním testem poválečného systému invaze Saddáma Husajna do Kuvajtu v roce 1990.

Tato invaze ověřila Carterovu doktrínu v praxi. Ačkoliv byl Kuvajt významným americkým spojencem, větší starosti si vláda USA dělala ohledně možného prodloužení tažení na území Saúdské Arábie. To, v porovnání s iráckou držbou Kuvajtu, mohlo mít ještě nedozírnější následky pro stabilitu celého regionu, a v důsledku tedy i světové ceny ropy. Americká diplomacie v čele s Jamesem Bakerem v tomto smyslu sehrála úctyhodnou úlohu, jelikož se jí podařilo získat mezinárodní podporu k odvetné akci proti Iráku, ochránit Saúdskou Arábii a dostat svým zájmům v oblasti Středního východu. Králi Fahdovi však nečekaný útok Iráku způsobil dilema. Časová tíseň mu totiž nedovolovala možnost porady s kmenovými a náboženskými vůdci ohledně vpuštění americké armády na území Saúdské Arábie. Nakonec se rozhodl příchod a dočasný pobyt 500 000 amerických vojáků povolit. Toto rozhodnutí však zároveň znamenalo začátek otevřené vnitřní opozice vůči královské rodině vyvolané příliš vřelými vztahy s USA.²³ Spojené státy si své vojenské nasazení nechaly Saúdskou Arábii řádně zaplatit a navíc od ní očekávaly zvýšení produkce ropy a tím i zachování její nízké ceny. Saúdové tak financovali pobyt amerických jednotek na svém území, náklady spojené s jejich přepravou včetně pohonných hmot, a dokonce i celé vybavení některých koaličních jednotek z méně rozvinutých zemí.

Z ekonomického hlediska představovala válka nebezpečí v podobě prudkého nárůstu cen ropy faktickým snížením produkce Iráku a Kuvajtu a vytvořením nejistoty ohledně dostatečného objemu nabídky na světovém trhu s ropou. Těsně před iráckou invazí produkoval OPEC kolem 25 miliónů b/d surové ropy, na čemž se Saúdská Arábie podílela 25 % a Kuvajt úctyhodnými 20 %.²⁴ Produkce Íránu a Iráku byla na velmi nízké úrovni vlivem dlouholeté

²³ Bronson, Rachel. *Thicker than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford: Oxford University Press, 2006. Strana 193.

²⁴ Parra, Francisco. *Oil Politics: A Modern History of Petroleum*. London: I.B. Tauris, 2004. Strana 305.

války, která poškodila řadu ropných vrtů i logistické sítě. Cena barelu WTI ropy se během roku 1990 v důsledku invaze dvakrát prudce zvýšila, a to z červencových 18,6 USD na 27,2 USD v srpnu a 35,9 USD v říjnu.²⁵ Brent barel vystoupal v srpnu na 31 USD a v říjnu na zhruba 33,5 USD.²⁶ Saúdská Arábie pak za účelem udržení stabilních cen v září 1990 zvýšila produkci z původních 5,7 miliónů b/d na 8 miliónů b/d a posléze držela produkci na 7,5 miliónech b/d po celý následující rok.²⁷ Ačkoliv produkce OPEC vlivem války klesla z 25 na 22 miliónů b/d, v listopadu se díky rychlé dispozici velkého objemu rezervních zásob přehoupala zase zpátky přes 25 miliónů b/d.²⁸ Jedenáct členů OPEC zvýšilo produkci o 4,9 miliónů b/d, přičemž samotná Saúdská Arábie přispěla více než 3 milióny b/d.²⁹ Tímto se její podíl z původních 25% celkové produkce zvýšil na 35%, což odpovídalo 8,5 miliónů b/d.³⁰ Pokles cen ropy následoval už v listopadu 1990 a v únoru 1991 se barel WTI prodával za 20,5 USD³¹ a Brent za zhruba 18 USD za barel.³² Tato cenová hladina zůstala po většinu 90. let víceméně beze změn. Cenová politika Saúdské Arábie tedy jasně kopírovala dohodnuté cenové rozmezí 15 – 20 USD smluvené v polovině 80. let G. H. W. Bushem a králem Fahdem. Navýšení produkce OPEC trhu prospělo a díky nadbytku nabízené ropy v lednu 1991 kartel snížil celkovou produkci nejprve o 760 000 b/d, a následně o další část v polovině téhož roku.³³ Saúdská Arábie chtěla využít situace, kdy Irák a Kuvajt ztratily svůj podíl na trhu, a udržet tak část své navýšené produkce. Roli v této strategii hrál rostoucí schodek saúdského státního rozpočtu (částečně vlivem výdajů na válku) a možnost získat na politické důležitosti v OPEC a v oblasti Perského zálivu. Saúdská Arábie se totiž díky finančně náročným nákupům vojenské technologie a rostoucím sociálním výdajům propadala stále více do záporných čísel. Odhaduje se, že nákupy zbraní z Evropy a Spojených států přišly

²⁵ Forecastchart. *Historical Oil Prices Chart* [online]. Forecastchart, 2008 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z: <<http://www.forecast-chart.com/chart-crude-oil.html>>.

²⁶ Futures Tradingscharts. *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts* [online]. Futures Tradingscharts, 2008 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z: <http://futures.tradingcharts.com/hist_BC.html>.

²⁷ Parra, *Oil Politics*, s. 305.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid, s. 306.

³⁰ Country Data, *Saudi Arabia*.

³¹ Forecastchart, *Historical Oil Prices Chart*.

³² Futures Tradingscharts, *Brent Crude Oil Historical Prices*.

³³ Parra, *Oil Politics*, s. 306.

království na 50 miliard USD,³⁴ zatímco samotný účet koaliční války proti Iráku vyšel na 60 miliard USD.³⁵

Irák byl po velkou část 90. let vystaven sankcím a jeho produkce ropy byla utlumena. Z těchto důvodů tedy návrat k předválečným kvótám reálný. Další zajímavou skutečností je, že světová spotřeba ropy během let 1989 a 1993 vzrostla o zhruba 1,5 miliónu b/d, zatímco během období 1993 a 1997 se denní spotřeba vyšplhala o 5,8 miliónů barelů na 73,4 miliónů b/d.³⁶ Hlavním důvodem byl ohromný nárůst spotřeby ve světě.

Koaliční protiútok a následné sankce Irák po většinu 90. let oslabily. Saúdské Arábii tak odpadl jeden ze dvou úhlavních nepřátel v regionu, což umožnilo růst její sféry vlivu. Kdokoliv by na ni navíc pomýšlel zaútočit, musel by vzít v potaz její strategické vztahy s USA. Saudská Arábie se také předvedla jako stabilizátor trhu s ropou a potvrdila tak svou dlouhodobou politickou koncepci v OPEC. Vnitřně však válka přinesla tlaky na stabilitu celého království, které pak postupně narůstaly na intenzitě. Jedním z nich byla přítomnost amerických vojsk v těsné blízkosti posvátných míst Islámu, která posloužila jako jedna z rozbušek militantního islámského násilí. A jelikož Saúdská Arábie válkou odhalila svou špatnou bojeschopnost bez americké fyzické a technické pomoci (království se operace Desert Storm vojensky zúčastnilo po boku USA), obrovské sumy vynaložené na vojenskou techniku k obraně země byly vystaveny značné kritice, která nabourávala legitimitu královské rodiny. Z pohledu Spojených států tedy Saúdská Arábie splnila svou hlavní úlohu, tj. co nejdříve po válce stabilizovat ceny ropy.

První polovina 90. let a zhoršování vzájemných vztahů

Rostoucí vnitřní problémy v království komplikovaly vzájemné vztahy obou zemí. Zatímco nákupy americké vojenské techniky stále pokračovaly, ceny ropy se od prosince roku 1992 do února roku 1996 v průměru držely kolem 18-19 USD. Saúdská Arábie se tak dostávala do

³⁴ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 195.

³⁵ *Ibid*, 198.

³⁶ U.S. Energy Information Administration. *Total Consumption of Petroleum Products (Thousand Barrels Per Day)* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2010-04-13]. Dostupné z: <http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=5&pid=54&aid=2&cid=&syid=1980&eyid=2008&unit=TBD> >.

stále většího státního deficitu. Američané si tuto situaci začínali pomalu uvědomovat a museli pro probíhající obchody s armádní technikou prodloužit splátkový kalendář.³⁷

Nástup a následná vláda prezidenta Billa Clintona v roce 1993 také částečně přispěl k pomalému, ale jistému zhoršování vztahů obou zemí. Clinton se v porovnání se svými dvěma předchůdci více soustředil na domácí scénu, zatímco ve světě se zaobíral především ekonomikou a prosazováním demokratizace. Na druhou stranu to v souvislosti s koncem studené války byl přirozený posun. V oblasti Středního východu jeho administrativa prosazovala tzv. „Dual containment“ zaměřený na omezení regionálních ambicí Iráku a Íránu a mírový proces mezi Izraelem a Palestinou.

Politika Dual containment spoležala na status quo, a tedy nenabízela žádné řešení problémového vztahu trojúhelníku Rijád, Tehrán, Bagdád. Saúdská Arábie si také začala uvědomovat, že příliš slabý Irák s sebou nese i jisté regionální hrozby. Saúdská Arábie totiž byla zvyklá na vyvažování moci mezi Irákem a Íránem. Tento stav byl válkou a následnými sankcemi narušen, a to znamenalo mocenský růst Íránu.

Odlisný názor měly USA také na řešení izraelsko-palestinských vztahů. Clintonova administrativa Saúdskou Arábii stavěla spíše do ústraní a nesnažila se využít jejího případného potenciálu³⁸ na snížení napětí. USA navíc tomuto konfliktu nevěnovaly tolik pozornosti a spíše se upíraly na rozvoj obchodních a politických vztahů s Ruskem a Čínou. Pro Saúdskou Arábii naopak řešení izraelsko-palestinského konfliktu mělo vysokou prioritu.

Saúdští diplomaté se přinejmenším za vlády Reagana a G. H. W. Bushe těšili zdánlivě lepšímu zacházení než ti z ostatních zemí. Clinton však hned po převzetí prezidentské funkce označil dlouholetého velvyslance při USA, Prince Bandara,³⁹ za Bushova loajalistu (odvozeno od jeho přítomnosti na sjezdech republikánské strany na Národních konventech).⁴⁰ Bushova rodina opravdu měla a má velmi přátelský vztah k saúdské královské rodině. Saúdové však mají historii v navazování osobních přátelství s americkými prezidenty už od F. D. Roosevelta. Princ Bandar se podle tohoto tradičního vzorce snažil založit podobně vstřícné vztahy i s Clintonem, ale nebylo mu to umožněno v takové míře, jako u Bushe. Clinton

³⁷ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 209.

³⁸ Jak se ukazuje, tento potenciál ani dnes nenabyl významnější podoby.

³⁹ Tuto funkci Bandar vykonával od roku 1983 do roku 2005.

⁴⁰ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 204.

například zrušil Bandarovu nadstandardní povolenku k speciálně vyhrazenému vstupu do Bílého domu, kterou za Bushe využíval, a zacházel s ním jako s každým jiným diplomatem.⁴¹

Přítomnost amerických jednotek v království způsobovala stále větší vnitropolitické problémy. Podle dohody amerického ministra obrany Richarda Cheneyho a saúdského krále Fahda se po operaci Pouštní bouře podařilo do roku 1993 snížit počet amerických vojáků z půl miliónu na pouhý jeden tisíc. Avšak z důvodu opětovného iráckého ohrožení hranic s Kuvajtem byly na americké základny v Saúdské Arábii koncem roku 1994 vyslány⁴² další americké, britské a francouzské jednotky. Dohromady 36 000 vojáků.⁴³ A tyto jednotky už Američané už více méně nestáhli, naopak jejich počet po zbytek 90. let neustále navyšovali.

V prosinci roku 1995 navíc krále Fahda postihla mozková mrtvice a zhoršený zdravotní stav si vyžádal přesun většiny pravomocí na jeho nevlastního bratra Abdullaha, tehdy ještě korunního prince. Ten naopak prosazoval skeptičtější postoj vůči Američanům a snažil se snižovat státní deficit i za cenu rušení některých vojenských zakázek.

Neklid způsobený rostoucí domácí opozicí vůči přátelství s USA a jejich vojenské přítomnosti se v polovině 90. let zvýšil natolik, že dokonce vedl ke dvěma úspěšným teroristickým útokům. První vážnější útok se stal roku 1995, kdy exploze automobilu v Rijádu, zabila sedm lidí, včetně pěti příslušníků americké armády. V červnu 1996 bylo zabito 19 amerických vojáků a okolo 400 lidí zraněno, když vybuchla bomba v sídle americké armády známé jako Khobar Towers blízko Dhahranu, důležitého přístavu v Perském zálivu.⁴⁴ Saúďové nechtěli před Američany připustit, že se jim vnitřní situace vymyká z rukou. Zřejmě proto Saúdská Arábie nedovolila FBI naplno prošetřit okolnosti obou útoků a jejich domnělé pachatele v tichosti popravila. USA se do té doby soustředily skrze politiku Dual containment hlavně na Írán a Irák a naplno si neuvědomovaly složitost a nebezpečnost domácí situace v království.⁴⁵

Podle výše vyjmenovaných okolností můžeme tedy počátky zhoršování vztahů zřetelně zachytit. Nejlépe v tomto ohledu vypadaly americko-saúdské vztahy za období Ronalda Reagana a G. H. W. Bushe. Mezinárodní situace, v tomto případě komunismus a ohrožení stability Perského zálivu Saddámem Husajnem, připravila oběma prezidentům a saúdské

⁴¹ Ibid.

⁴² V rámci operace Vigilant Warrior.

⁴³ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 218.

⁴⁴ Otterman, Sharon. *Saudi Arabia: Withdrawl of U.S. Forces* [online]. Council on Foreign Relations, 2003 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/publication/7739/saudi_arabia.html>.

⁴⁵ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 207.

královské rodině společného nepřítele. Po rozpadu komunistického bloku a oslabení Iráku pak zůstala hlavním zájmem vzájemných vztahů ropa.

Druhá polovina 90. let a vliv Saudské Arábie na cenu ropy

Jak už bylo popsáno výše, cena ropy se po většinu 90. let stabilně držela v rozmezí 18 – 19 USD za barel. Ani zhoršující se politické vztahy Saúdské Arábie a USA nezapříčinily změnu saúdské strategie umírněných cen ropy uvnitř OPEC. Saúdská Arábie se tak dostávala do neshody s některými cenově agresivnějšími členy (z pravidla vedenými Íránem). Rok 1997 však přinesl řadu událostí, které zapříčinily snad první výraznější propad cen od roku 1986.

V polovině roku 1997 se totiž začala projevovat ekonomická krize v Asii, které s sebou v tomto regionu nesla i nižší spotřebu ropy, a tedy i menší poptávku po této komoditě na mezinárodních trzích. Cena WTI barelu se na přelomu roku 1996 a 1997 pohybovala kolem 25 USD. Pak postupně klesala a od června do prosince 1997 se držela na pomezí 20 USD.⁴⁶ Cena Brent barelu se v tomto období víceméně držela stejně. Asijská krize však měla největší efekt na propad cen ropy až v roce 1998, kdy se na ni nabalily další události, které propad cen umocnily.

Jednou z nich bylo soupeření mezi Venezuelou a Saúdskou Arábií o podíl na trhu ve Spojených státech. Těžká venezuelská ropa je totiž technologicky složitější na rafinaci než ropa ze Středního východu. Rafinérie schopné tuto ropu zpracovávat se nacházely hlavně ve Spojených státech, a odtud tedy plynula závislost Venezuely na americké rafinaci, a tedy i americkém trhu. Venezuelské navýšení produkce v letech 1996 a 1997 nad rámec kvót odsouhlasených v OPEC proto logicky vyvolalo u Saúdské Arábie zděšení.⁴⁷ Království se proto rozhodlo Venezuelu potrestat zvýšením vlastní produkce. Do toho všeho se navíc chystalo obnovení irácké produkce. Irák v důsledku poničené průmyslové infrastruktury ve válce s Íránem po většinu 80. let produkoval ropu hluboko pod svým potenciálem. Po vytlačení z Kuvajtu a uvalení dlouholetých sankcí nemohl využít zahraničních investic na opravu a zvýšení ropné produkce. Ostatní členové OPEC z Perského zálivu, především Irán a Saúdská Arábie (zároveň soupeři s Venezuelou), však chtěli navýšit své produkční kvóty a

⁴⁶ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

⁴⁷ Øzstein, *Crude Power*, s. 10.

zabrat co nejvíce podílu na trhu ještě před iráckým návratem. Proto OPEC na listopadové schůzce v Jakartě roku 1997 zvýšil produkční kvóty o 10%.⁴⁸

Toto kartelové přetahování přišlo ve chvíli, kdy finanční krize v Asii začala sílit. Světová poptávka po ropě stagnovala, zatímco trh jí byl nadzásoben. Mírná zima v USA, Evropě a Japonsku stagnaci poptávky ještě více umocnila. S novým rokem navíc začal Irák stupňovat produkci. Už v květnu 1998 se velmi těsně přiblížil množství 2 miliónů b/d, v dubnu se přes tuto laťku přehoupal a v srpnu jeho produkce činila dvojnásobek lednové produkce.⁴⁹ Cena ropy po konci schůzky OPEC začala klesat, ale po relativně teplé zimě se propad cen ještě prohloubil. Hodnota Brent barelu klesla z 18,1 USD na začátku prosince 1997 během jednoho a půl měsíce na 14,8 USD a postupným poklesem se dostala až na zhruba 9,6 USD na konci roku 1998.⁵⁰ Barel WTI se na začátku prosince 1997 prodával za zhruba 20 USD a na konci roku 1998 už za pouhých 11,3 USD.⁵¹ Cena barelu ropy se však od této doby na tak nízkou hodnotu znovu nedostala. OPEC na přebytek nabídky reagoval až v březnu 1998 snižováním produkčních kvót, ale to už bylo pozdě. Navíc uvnitř kartelu chyběl konsensus. Problémový byl především Irák, který se vlivem předešlých okolností nechtěl omezovat. Dohoda uvnitř OPEC byla schůdná až v březnu roku 1999,⁵² protože jeho členové už naplno pocítili negativní důsledky nízkých cen. Tak například Saúdská Arábie vlivem ušlých výnosů kvůli nižší ceně ropy přišla o 14 miliard USD, což činilo 30% pokles příjmů.⁵³ Vezmeme-li v potaz růst populace, vysokou nezaměstnanost a rentiérský charakter státu založený na zisku z prodeje jedné komodity, můžeme si představit, jaké problémy Saúdská Arábie měla s udržení svého sociálního systému. Irák březnovou dohodu OPEC nepodpořil, ale zato důležití exportéři stojící mimo tento kartel ano. Jednalo se především o Norsko, Omán a Mexiko.⁵⁴ K dohodě také přispěly další okolnosti jako dosažení iráckého produkčního maxima, domluva Saúdské Arábie a Íránu a rozhodnutí Venezuely o ukončení snah vedoucích k ovládnutí většího podílu na americkém trhu, které vedlo k jejich důslednější

Richard, James. *New Cohesion in OPEC's Cartel?: Pricing and Politics* [online]. MERIA Journal, Volume 3, No. 2, 1999 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z: <<http://www.gloria-center.org/meria/1999/06/richard.html>>.

⁴⁹ U.S. Energy Information Agency. *Production of Crude Oil, NGPL, and Other Liquids (Thousand Barrels Per Day)* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2010-04-15]. Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=50&pid=55&aid=1&cid=&syid=1994&eyid=2008&freq=M&unit=TBPD>>.

⁵⁰ Futures Tradingscharts, *Brent Crude Oil History Prices / Charts*.

⁵¹ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

⁵² Øzstein, *Crude Power*, s. 25.

⁵³ Richard, *New Cohesion in OPEC's Cartel?*

⁵⁴ Øzstein, *Crude Power*, s. 25.

spolupráci v rámci OPEC.⁵⁵ Norsko, Omán a Mexiko společně s OPEC snížily produkční kvóty a během 4 měsíců došlo k okamžitému zvýšení ceny Brent barelu z 10 USD na 17 USD. Kombinace striktního dodržování kvót a rostoucí poptávka v Asii po zotavení z krize přispěla k růstu cen až k hodnotě 30 USD v první čtvrtině roku 2000. Ačkoliv na období 1998 – 1999 podle Chapmana a Khanna žádné cenové rozpětí mezi USA a saúdskou královskou rodinou stanoveno nebylo (první rozpětí 1986 – 1997 a druhé 2000 – 2003),⁵⁶ podle Bronsonové se v OPEC pod vedením Saúdské Arábie na zmíněné dva roky ustavilo neformální rozmezí cen mezi 18 - 25 USD za barel.⁵⁷ Jak již však víme, díky kombinaci neočekávaných okolností se cena barelu ropy tomuto rozpětí nepříblížila ani zdaleka.

Z politického hlediska došlo díky nutnosti reagovat na nízké ceny ropy k sbližování Saúdské Arábie a Íránu, což rozhodně nebylo ve prospěch USA, které se tímto na Středním východě dostávaly do izolace.⁵⁸ Po počátečním stoupání cen ropy v první čtvrtině roku 1999 se ukázalo, že saúdský král Abdullah neměl potřebu vycházet vstříc ekonomickým zájmům USA, když se jeho země nacházela ve finanční krizi. Tuto situaci jen dokresluje fakt, že statistiky na rok 1999 na Západě ukazovaly ekonomický růst, a tedy i rostoucí poptávku po ropě.⁵⁹ Kdyby relativně proamerický král Fahd neprodělal mrtvici a pevně by vládl i po toto krizové období, ropná politika Saúdské Arábie by se zřejmě více přiblížila zájmům spotřebitelů. Král Fahd totiž mnohdy vycházel více vstříc Američanům a úzkému okruhu královské rodiny, než své vlastní zemi (za příklad mohou sloužit tučné úplatky vlivným saúdským představitelům za nákupy vojenské techniky na přelomu 90. let, na které přitom království nemělo dostatek finančních prostředků).

Spojené státy od začátku války v Perském zálivu v důsledku zvýšení cen ropy vykazovaly ekonomickou recesi až do konce roku 1992. Rostla inflace, rozpočtový i obchodní schodek a zvyšovala se nezaměstnanost. Poté ekonomika po celá 90. léta rostla, pravděpodobně i vlivem stabilních a nízkých cen ropy. Vysoká ekonomická aktivita v USA i v Evropě vyrovnala nepříznivý dopad finanční krize v Asii, což vedlo k jejímu rychlejšímu ekonomickému zotavení.⁶⁰ Postupný nárůst cen ropy v kombinaci s omezenou produkcí

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Chapman a Khanna, *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security*, s. 6.

⁵⁷ Bronson, *Thicker than Oil*, s. 250.

⁵⁸ Ibid, s. XVI.

⁵⁹ Ibid, s. 229.

⁶⁰ Øzstein, *Crude Power*, s. 37.

vytvořil na trhu strach z nedostačující nabídky. Tyto a další faktory vedly ke zpomalování růstu americké ekonomiky a částečně přispěly k její recesi na počátku 21. století.

Saúdská Arábie v druhé polovině 90. let měla příležitost zvýšit cenu ropy, ale ani přes tíživé ekonomické dopady z počátku 90. let tak neučinila. Spoléhala totiž na dlouhodobé stabilní příjmy při nastavených 25 USD za barel ropy. Asijská ekonomická krize spolu s dalšími faktory však způsobila neočekávanou ztrátu výnosů, kterou si i Saúdská Arábie hodlala vynahradiť. Spojené státy v tomto případě nemohly učinit mnoho a musely se černé ruce trhu podřídit.

Nástup G. W. Bushe a důsledky 11. září 2001

Vysoké ceny ropy trápily USA i Evropu. Dlouhá léta ekonomického růstu vystřídal pokles ekonomické aktivity, z kterého se po útocích 11. září 2001 na New York a Washington D. C. stala ekonomická recese. Prvotní nečinnost Saúdské Arábie k převzetí určité zodpovědnosti při postihu teroristů na vlastním území ještě více umocnila zhoršující se vztahy s USA po většinu 90. let. Následné započetí válečných operací v Afghánistánu a především v Iráku snížilo kredibilitu Spojených států na Středním východě a zkomplikovalo vztahy saúdské královské rodiny se svým obyvatelstvem.

Spojené státy chápaly negativní důsledek nízkých výnosů členů OPEC v období 1997 – 1998, ale následné vynahrazení zisku kartelu skrze cílený nárůst cen ropy zase škodil americkému ekonomickému zájmu. Proto Spojené státy donutil k pokusu o domluvu se Saúdskou Arábií. Clintonův ministr energetiky, William Richardson, se během roku 1999 a 2000 několikrát snažil s královstvím dohodnout na navýšení ropné produkce, avšak marně. Cena ropy se tak neustále zvyšovala. V říjnu 2000 sice Richardson prohlásil, že USA vyhovují ceny mezi 20 a 25 USD, ale v praxi se ceny držely o něco výše.⁶¹ Cenový rámec nastavený mezi USA a saúdskou královskou rodinou totiž počítal s rozpětím 23 – 30 USD na barel v období 2000 – 2003.⁶² Zatímco na přelomu roku 1999 a 2000 se Brent barel prodával za zhruba 20 USD, koncem srpna 2000 překonal 30 USD a v první půlce října dokonce hranici 32 USD.⁶³ Takto vysoko ceny ropy nebyly od irácké invaze do Kuvajtu v roce 1990.

⁶¹ Parra, *Oil Politics*, strana 337.

⁶² Chapman a Khanna, *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security*, s. 6.

⁶³ Futures Tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

Barel WTI tradičně stoupl o více než Brent, ale jeho nárůst nebyl tak markantní. V lednu roku 2000 se barel WTI prodával průměrně za 27,1 USD, v červnu překonal hranici 30 USD a nejvyšší hodnoty 34,4 USD dosáhl v listopadu.⁶⁴ Potom ale oba typy klesají pod 30 USD na smluvenou úroveň, barel Brent se po většinu roku 2001 průměrně pohyboval kolem 25- 26 USD a WTI kolem 27 – 28 USD. Jelikož nárůst cen nad stanovenou hranici byl jen krátkodobý, můžeme na tomto případě vidět další garanci Saúdské Arábie na udržování umírněné hladiny cen ropy. Toto, či v minulosti jiné, stanovené cenové rozmezí však nemůžeme brát jako striktní. Rozpětí cen je plánováno s ohledem na předpokládaný vývoj, a tudíž v něm nejsou, a ani nemohou být, započteny okolnosti mající přímý nebo nepřímý dopad na ceny ropy (války, výpadky produkce, spekulace aj.). Saúdská Arábie tak nikdy neměla zájem vytvářet závaznější dokumenty, ať už s USA nebo v rámci OPEC, vedoucí k striktnímu a formalizovanému zavedení ceny za barel. Sama by se totiž v případě nenadálých okolností připravila o možnost zvyšování/snižování cen ropy skrze svou rezervní produkční kapacitu.

Clintonova éra ztělesňovala rozpad vřelého vztahu USA a Saúdské Arábie. Konec studené války, nástup korunního prince Abdullaha, rostoucí vnitřní nepokoje v Saúdské Arábii, odlišné názory na politiku Dual containment, izraelsko-palestinské napětí, mírový proces vycházející do ztracena, soustředění se americké diplomacie na Rusko a Čínu, všechny tyto střípky postupně složily mozaiku, která nenabízela oběma zemím příliš společného. Avšak to nejdůležitější, ropné vazby, byly zachovány. S vývojem světové situace tak stále více ekonomické zájmy převažovaly nad těmi politickými.

Jak již bylo řečeno, rodina Bushů měla tradičně vřelé vztahy se saúdskou královskou rodinou. Příkladem mohou být četné cesty G. H. W. Bushe do Saúdské Arábie za účelem domluvy ropné cenové politiky. Zvolení jeho syna G. W. Bushe za prezidenta USA tedy značilo vývoj vztahů k lepšímu. G. W. Bush si do své administrativy vybral řadu vrcholných politiků, kteří byli v minulosti spjati s energetikou či působili na významné pozici během prezidentství jeho otce. Energetika tedy tvořila neoddělitelnou součást jeho administrativy. Za nejvýznamnější a nejvlivnější osobu Bushovy administrativy lze považovat Dicka Cheneyho, který v letech 1989 až 1993 působil jako ministr obrany. Jeho názor na agresivní postup vůči Iráku byl znám už během vlády G. H. Bushe a jak se později ukázalo, sehrál lví

⁶⁴ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

podíl na invazi do Iráku v roce 2003. Cheney také během Clintonovy vlády vykonával funkci ředitele společnosti Halliburton, která se specializuje na logistickou podporu americké armády na světových bojištích. Halliburton buď samotný, nebo skrze svou dceřinou společnost Brown & Root, těžil z napojení na republikánské lobby a získával řadu zakázek (například za války v Iráku).⁶⁵

Mezi další jestřáby z dob G. H. W. Bushe patřil ministr obrany Donald Rumsfeld. Spolu s Cheneyem byl velkým zastáncem invaze do Iráku roku 2003. Condoleezza Rice která během prvního prezidentského období G. W. Bushe působila jako poradce pro národní bezpečnosti, v druhém období převzala post ministryně zahraničních věcí. Po většinu 90. let působila jako členka správní rady ropné společnosti Chevron, z které odešla na základě pozvání do Bushovy administrativy. Samotný G. W. Bush dříve působil v texaské rodinné firmě zabývající se těžbou ropy. Po několika vlastních projektech nakonec skončil jako člen správní rady malé ropné společnosti Harken Energy.

Kombinace konzervativního prostředí a energetiky novou administrativu nasměřovala k většímu zájmu vojensky zabezpečit snadný přístup k ropě. Události 11. září 2001 posloužily jako ospravedlnění invaze do Iráku o 2 roky později. Podle tehdejších představ se měl totiž Irák po Saúdské Arábii stát dalším pro-americkým režimem v oblasti Perského zálivu, především díky druhým největším zásobám ropy na světě. Invaze do Iráku tak byla vnímána jako první krok k vojensky pro-aktivní strategii USA k zajištění přístupu k ropě.

Ceny ropy během roku 2000 opět hrály svou roli, tentokrát v kontextu probíhající prezidentské kampaně. Rostoucí ceny v tomto roce byly důsledkem především omezené produkce OPEC k vynahrazení ušlých zisků během let 1997 a 1998, ale v menší míře i paniky po teroristickém útoku na USS Cole v jemenském přístavu a palestinském neklidu na Západním břehu Jordánu.⁶⁶ Ceny kolem 30 USD za barel, promítnuté ve vyšší ceně benzínu, americké voliče viditelně znervózňovaly. Jakmile se totiž cena ropy pohybuje z pohledu spotřebitele příliš vysoko, voliči mají tendenci podporovat státní intervence do energetického průmyslu namísto ponechání situace trhu. Důležitým bodem na programu kandidátů na prezidenta se tedy stala i otázka energetiky. Po Bushově zvolení do prezidentského úřadu se Cheney začal soustředit na zlepšení národní energetické politiky, avšak už dříve podobné

⁶⁵ Clarke, Richard. *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. London: Simon & Schuster, 2004. S. 227-291.

⁶⁶ Yetiv, Steve A. *Crude Awakening: Global Oil Security and American Foreign Policy*. Ithaca: Cornell University Press, 2004. Strana 1-2.

snahy zbavit USA závislosti na ropě ztroskotaly. Po 4 letech úprav nakonec vyšel finální zákon Energy Policy Act 2005, který kromě posílení investic do obnovitelných zdrojů a efektivnějších paliv stále neospravedlňoval využití aljašské ropy z Arctic National Wildlife Refuge⁶⁷.

Důležitým faktorem ve vzájemných vztazích USA a Saúdské Arábie se stalo 11. září, které hned ze začátku velkou měrou ovlivnilo Bushovu zahraniční politiku. Bush definoval černobílé vidění světa, „Buď jste s námi, nebo proti nám,“⁶⁸ a značně tak zkomplikoval situaci u arabských partnerů. Navíc zjištění, že většina z 19 únosců z 11. září 2001 měla saúdské občanství, ve Spojených státech způsobilo vášnivou diskuzi o vzájemných vztazích obou zemí. Časté byly i spekulace o důležitosti a vlivu přátelství rodiny Bushů se saúdskou královskou rodinou. Vzájemné vztahy obou zemí se krátkodobě zhoršily, jelikož se Saúdská Arábie vyhýbala zodpovědnosti za útoky a tvrdému zákroku proti místním radikálním islamistům. Změna přístupu nastává až po sérii teroristických útoků na saúdském území, konkrétně na emigrantské čtvrtě a na sídlo dopravní policie v Rijádu v dubnu 2004.⁶⁹ „Během jara 2005, Saúdské ozbrojené síly buď uvěznily, nebo zabily dvacet-čtyři z dvaceti-šesti jednotlivců ze svého seznamu nejhledanějších osob.“⁷⁰

Během let 2000 -2002 se vzájemné vztahy USA a Saúdské Arábie pohybovaly na bodu mrazu. Mimo postupné zhoršování vztahů od nástupu Clintona do prezidentského úřadu přililo olej do ohně také izraelsko-palestinské napětí v roce 2000, stejně jako dopady 11. září 2001. Poté, co královská rodina na vlastní kůži zjistila, že extremističtí islamisté představují reálné nebezpečí pro stabilitu jejího vlastního režimu, začala se Spojenými státy více spolupracovat. Tato spolupráce byla na možnosti království velmi intenzivní a posléze si vysloužila i Bushovu pochvalu. Paradoxně tak 11. září v druhé fázi války proti terorismu vzájemné vztahy upevnilo. Důvodem bylo i Bushovo osobnější propojení se saúdskou královskou rodinou.

⁶⁷ Více v kapitole Závislost Spojených států amerických na dovozu ropy.

⁶⁸ CNN. *Bush says it is time for action* [online]. CNN, 2001 [cit. 2010-04-19]. Dostupné z: <<http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/ret.bush.coalition/index.html>>.

⁶⁹ Schail, Emmett. *Does the 2006 Quadrennial Defense Review Support America's Ability To Ensure Access to Saudi Arabian Oil?* [online]. U.S. Army War College, 2006 [cit. 2009-04-22]. Dostupné z: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA449338&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>>. S. 6.

⁷⁰ Grijalva, Kelly. *The Saudi-United States Relationship Post 9/11: New Public Viewpoint, Same Foreign Policies* [online]. Stanford University, 2006 [cit. 2009-04-22]. Dostupné z: <http://srb.stanford.edu/nur/GP200A%20Papers/Grijalva_paper.pdf>. S. 3.

Bushova válka proti terorismu naplno začala operacemi v Afghánistánu v roce 2001, avšak větší světové pozornosti se dostalo americké invazi do Iráku v roce 2003. Dá se říci, že tato válka naplnila snad všechny možné představy konservativní Bushovy administrativy. Invaze do Iráku byla preemptivním, unilaterálním aktem v rámci americké dlouholeté pacifikace Iráku v regionu a větší kontroly nad iráckým ropným bohatstvím. Cheney a Rumsfeld byli pro invazi Iráku už dávno před 11. zářím 2001, aniž by už tehdy existovaly jakékoli důkazy k napojení na Al Kaidu. Byli to hlavně oni, kteří následnou invazi roku 2003 u Bushe prosadili. Cíle byly především geopolitické, a to ustavit irácký proamerický režim, který by dohlížel na stabilní a pro obě strany přístupné ceny ropy. Američané by si tímto z Iráku vytvořili tzv. druhou pojistku v případě změny režimu v Saúdské Arábii. Jiné teorie považovaly proamerický Irák za výsledek snahy demokratizovat oblast Středního východu.⁷¹ Samotná invaze do Iráku přiosťřila protiamerické cítění kolem Perského zálivu natolik, že saúdská královská rodina musela i z vlastních bezpečnostních důvodů odřeknout využití amerických základen na svém území k přímému útoku na Irák. Na druhou stranu systémem tiché podpory invaze vycházela Američanům v některých ohledech vstříc. Američané se také dohodli na stažení velké části svých jednotek ze saúdské základny Prince Sultan Air Base, na které zůstala jen minimální technická podpora nutná k jejímu fungování. Zhruba 4 500 vojáků bylo zhruba v polovině roku 2003 přesunuto do Kataru a část kontroly nad základnou byla v srpnu oficiálně předána Saúdské Arábii.⁷² Další série významnějších teroristických útoků se zaměřila na klíčová místa ropného průmyslu Saúdské Arábie, terminály Ras Tanura v roce 2004 a Abqaiq v roce 2006, jež tvoří důležité uzly transportu ropy po území království.⁷³ Vše však bylo úspěšně odvráceno. Saúdská Arábie si byla a je nebezpečím terorismu vědoma a snaží se na různých fórech i o bližší spolupráci s ostatními zeměmi Středního východu. Tato situace ukázala, že domácí veřejné mínění, které v praxi násilně zosobňuje jen malá skupina lidí, může mít dalekosáhlé dopady na zdánlivě neotřesitelnou vládu autoritativního státu. Ukázala také na to, že do budoucna se pro USA může udržitelnost aktivních a okamžitě disponibilní vojenských jednotek v Perském zálivu jevit jako složitá.

⁷¹ Sharp, Jeremy M. *U.S. Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma* [online]. CRS Report for Congress, 2006 [cit. 2010-04-22]. Dostupné z: <<http://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33486.pdf>>.

⁷² Globalsecurity. *Prince Sultan Air Base* [online]. Globalsecurity, 2003 [cit. 2010-04-19]. Dostupné z: <<http://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm>>.

⁷³ Ibid.

Ekonomická recese tlačila poptávku v Evropě i v USA dolů i po většinu roku 2001. Důležitým faktorem na trhu s ropou bylo také zvýšení produkce států mimo OPEC, především Ruské federace.

Rusko v lednu roku 2000 produkovalo kolem 6,47 miliónů b/d a v prosinci už těsně nad 7 miliónů b/d. Nárůst více než 0,5 miliónů b/d během jednoho roku je úctyhodný, zvláště když od září do listopadu produkce poskočila o celých 150 000 b/d. Pro orientaci je třeba uvést, že celoroční nárůst produkce v roce 1999 činil 250 000 b/d a v roce 1998 pouhých 60 000 b/d.⁷⁴

OPEC na klesající ceny reagoval 1. září snížením produkčních kvót o 3,5 miliónů b/d.⁷⁵ Avšak ve světle útoků 11. září ceny ropy zamířily ještě strměji dolů, WTI barel dokonce o 35%.⁷⁶ Ceny až do března roku 2002 kolísaly na 20 USD za Brent barel. V lednu pak proběhlo další snížení kvót OPEC o 1,5 miliónu b/d. Tentokrát se k němu navíc přidalo několik dalších nečlenů OPEC včetně Ruska, které přislíbilo snížení produkce o 462 500 barelů.⁷⁷ Do března se ceny držely na staré úrovni, ale poté na sebe dopad těchto opatření nenechal dlouho čekat. Hodnota Brent barelu jen během první půle měsíce března vystřelila o 3 USD nahoru, v půlce roku činila 25 USD a na konci září dokonce dosáhla 29 USD.⁷⁸ Poté díky navrácení nečlenů OPEC k původní produkci od léta 2002 udržel cenu barelu na úrovni kolem 25 USD po zbytek roku. S rokem 2003 však přišla řada zvrátů, které několikanásobně zvýšily nestabilitu trhu s ropou.

Jedním z nich byla stávka těžařů státní ropné společnosti PDVSA ve Venezuele 22. ledna 2003. OPEC v momentu přišel o 3 milióny b/d a ztrátu musel rychle nahradit z rezervních zásob, jak jinak než za lvího podílu Saúdské Arábie. OPEC během ledna a února zvýšil produkční kvóty o 2,8 miliónů b/d. Venezuelská produkce znovu naběhla 19. března, avšak už nedosáhla výše objemu před výpadkem.⁷⁹

⁷⁴ U.S. Energy Information Administration, *Production of Crude Oil, NGPL, and Other Liquids (Thousand Barrels Per Day)*.

⁷⁵ Williams, *Oil Price History and Analysis*.

⁷⁶ BBC. Why the oil prices keeps rising? [online]. BBC, June 2008 [cit. 2010-04-20]. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7431805.stm>>.

⁷⁷ Williams, *Oil Price History and Analysis*.

⁷⁸ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

⁷⁹ Williams, *Oil Price History and Analysis*.

Během března a dubna ještě došlo k dalším výpadkům produkce v Nigérii, kterou sužovaly politické a etnické nepokoje. Podle údajů EIA produkce ropy klesla oproti předchozím měsícům o zhruba 350 000 b/d a návrat k předchozí výši objemu trval 7 měsíců.⁸⁰

Nervozitě na trhu s ropou do třetice přidala americká invaze do Iráku. Jeho produkce v důsledku invaze klesla o 1,3 miliónů b/d, ale začátkem října se téměř navrátila k původní hodnotě.⁸¹ Američané si dávali velký pozor, aby ropné vrty nepoškodili. Návrat k předválečné produkci byl tedy relativně rychlý. Nicméně to neměnilo nic na faktu, že nervozita z nedostatečné nabídky ropy hnala ceny ropy nahoru.

Tyto výpadky v kombinaci se silící poptávkou na Západě a v Asii způsobily rekordně nízké objemy rezervní produkční kapacity, především v letech 2003 a 2004. Tehdy činila méně než 2 milióny b/d neboli 2 % světové poptávky po ropě roku 2004.⁸² Většinou této hodnoty disponovala Saúdská Arábie, která v této situaci měla enormní vliv na cenu ropy. Při bližším pohledu na vývoj rezervní kapacity v posledních 15 letech vidíme značný pokles, především vlivem rostoucí poptávky ve světě a nedostatečně rostoucí produkční kapacity u zemí vyvážející ropu. OPEC tak musel vyplnit rozdíl mezi nárůstem světové spotřeby a nedostatečnou produkcí nečlenů tohoto kartelu. K uspokojení rostoucí poptávky tak OPEC klesala rezervní produkční kapacita. Jelikož Saúdská Arábie disponovala největším objemem rezervní kapacity na světě, její vliv na ceny ropy narůstal úměrně se zvyšující se světovou poptávkou. Zatímco se tedy rezervní produkční kapacita v roce 1985 pohybovala kolem 10 miliónů b/d, v polovině roku 2002 činila kolem 6 miliónů b/d a v roce 2004 se snížila na zmíněné 2 milióny b/d.⁸³ Takováto ztráta měla na druhou stranu dopady na konečnou cenu ropy, protože s ní se zároveň snížila schopnost reagovat na nenadálé výpadky produkce. Nejistota a nervozita na trhu s ropou narůstala a měla přímý dopad na následný vývoj cen.

Vlivem vzájemné propojenosti rostoucí poptávky, snižováním rezervní produkční kapacity a nejistoty na trhu se ceny ropy Brent během období 2001 a 2005 zdvojnásobily. Po celý rok 2003 se cena ropy zvyšovala. Cena barelu Brent se z počátečních 25 USD na začátku roku zvýšila o zhruba 5 USD na prosincových 30 USD.⁸⁴ Barel WTI se od ledna 2003

⁸⁰ U.S. Energy Information Administration. *Total Consumption of Petroleum Products (Thousand Barrels Per Day)*.

⁸¹ Ibid.

⁸² Fattouh, Bassam. *Spare Capacity and Oil Price Dynamics*[online]. Middle East Economic Survey, Vol XLIX No 5, 2006 [cit. 2010-04-24]. Dostupné z: <<http://www.mees.com/postedarticles/oped/v49n05-5OD01.htm>>.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

víceméně držel nad 30 USD a značný růst ceny lze pozorovat na konci roku 2003 a hlavně po většinu roku 2004.⁸⁵ Ačkoliv se růst ceny ropy obecně dával za vinu americké invazi do Iráku, podle znalce pohybujícího se v ropném průmyslu, Matthew Simmonse, to bylo jinak. Simmons se domnívá, že invaze do Iráku měla dopad na ceny spíše krátkodobě. Vliv na růst ceny v dlouhodobé perspektivě však měly státy jako Mexiko, Indonésie a Velká Británie, které v tomto období dosáhly produkčního vrcholu.⁸⁶ Zatímco tedy náhradní kapacita byla nedostačující, poptávka po ropě v důsledku stagnace či poklesu produkce zmíněných zemí v konečném důsledku hnala ceny ropy nahoru. Během většiny let 2004 a 2005 se produkční rezervní kapacita pohybovala dokonce pod miliónem b/d.⁸⁷ Značná nejistota na trhu s ropou způsobila další růst cen. Je evidentní, že milión b/d rezervní kapacity při světové spotřebě 80 miliónů b/d nebylo mnoho.

Lze však také předpokládat, že růst cen ropy v roce 2004 byl také částečně způsoben rostoucí poptávkou ve světě, jak dokazuje nárůst světové produkce ropy o 3 milióny b/d oproti roku 2003.⁸⁸ Barel Brent se z lednové hodnoty těsně pod 30 USD zvedl v průběhu celého roku až na 45 USD, v dubnu 2005 se pohyboval kolem 55 USD a po zbytek roku kolidoval mezi 60 USD a 65 USD.⁸⁹ Hodnota barelu WTI vzrostla z 34 USD v lednu 2004 až na 50 USD na konci roku a po zbytek roku 2005 také kolísala mezi 60 USD a 65 USD. Jednou z dalších příčin bylo rozhodnutí OPEC o snížení produkčních kvót o 1 milión b/d v prosinci 2004, když cena Brent barelu náhle klesla o 5 USD.⁹⁰

Dalším důvodem nárůstu cen ropy byl slabý americký dolar, s kterým se na trhu s ropou obchoduje. Ekonomická recese v USA nastala se zhruba jedno až dvouletým zpožděním než v Evropě, tj. v letech 2002 až 2003. Vlivem této recese až do jara 2005 americký dolar procházel denominací.⁹¹ Jelikož hodnota amerického dolaru slábla, trh si k zachování stejných příjmů pomohl zvýšením ceny barelu ropy. Euro například začalo sílit dříve než americký dolar, a proto po přepočítání kurzu nárůst ceny ropy v Eurech nebyl tak markantní jako

⁸⁵ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

⁸⁶ Simmons, Matthew R. *Another Nail in the Coffin of the Case Against Peak Oil* [online]. 2007 [cit. 2010-04-24]. Dostupné z: <<http://www.simmonsco-intl.com/files/Another%20Nail%20in%20the%20Coffin.pdf>>.

⁸⁷ WRTG Economics. *Oil Price History and Analysis*.

⁸⁸ U.S. Energy Information Administration. *World Oil Supplies 1970 – 2009* [online]. EIA, 2009 [cit. 2010-04-25]. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/ipsr/t44.xls>>.

⁸⁹ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

⁹⁰ OPEC. *Member Countries' Crude Oil Production Allocations* [online]. OPEC, 2007 [cit. 2010-04-25].

Dostupné z:

<http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/data_graphs/ProductionLevels.pdf>.

⁹¹ Øzstein, *Crude Power*, s. XXXII.

v amerických dolarech. Od roku 2005 americký dolar zase rostl, což také značilo opětovnou důvěru v americkou ekonomiku.

Už tak nezvykle vysoké ceny ropy umocnila přírodní katastrofa na konci měsíce srpna roku 2005. Hurikán Katrina se prohnal Mexickým zálivem a mimo tíživé sociální důsledky zničil část amerických rafinérií a snížil produkci o 56%.⁹² Ceny benzínu v USA tak poprvé od dob ropných šoků krátkodobě vystřelily těsně pod hranici 3 USD na galon (po většinu 90. let se benzín prodával těsně nad 1 USD na galon a po začátek 21. století 1,5 USD na galon).⁹³

OPEC se tak rozhodl redukovat vysoké ceny ropy a vykompenzovat poničené americké rafinerie zvýšením produkčních kvót o 2 milióny b/d v září 2005. Saúdská Arábie zde opět hájila zájmy střídmych cen ropy skrze opětovné navýšení produkce ze své rezervní kapacity.⁹⁴

Rekordní ceny ropy

Neustále rostoucí poptávka po benzínu v kombinaci s nízkými objemy rezervní produkční kapacity nedovolaly cenám ropy po nadcházející roky 2006 a 2007 polevit. Od května do září roku 2006 se cena Brent barelu pohybovala mezi 70 - 75 USD, s nejvyšší hodnotou dosahující až 78 USD na začátku srpna.⁹⁵ Jistý vliv na rekordní růst ceny mohl mít i plánovaný raketový test Severní Koreje a znovu vypuknutí násilnosti mezi Izraelem a Palestinou v témže roce. Následný podzimní propad cen ropy byl způsoben vlivem vyšší produkce nečlenů OPEC, avšak členové kartelu vývoj cen špatně odhadli a dvakrát rozhodli o snížení produkčních kvót. Poprvé tak OPEC učinil v říjnu roku 2006⁹⁶ a následně pak i na začátku roku 2007.⁹⁷ Ačkoliv řada členů kartelu kvóty nedodržovala, snížená produkce i přesto vedla ke zvýšení cen. Rozdíl produkce pak nakonec mezi třetím čtvrtletím roku 2006 a druhým čtvrtletím roku 2007 činil 1

⁹² Strasburg , Gary. *Hurricane Katrina Evacuation and Production Shut-in Statistics Report* [online]. Minerals Management Service, 2005 [cit. 2010-04-25]. Dostupné z: <<http://www.mms.gov/ooc/press/2005/press0914a.htm>>.

⁹³ U.S. Energy Information Agency. *U.S. Regular All Formulations Retail Gasoline Prices (Cents per Gallon)* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2010-04-25]. Dostupné z: <http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mg_rt_us&f=m>.

⁹⁴ OPEC, *Member Countries' Crude Oil Production Allocations*.

⁹⁵ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

⁹⁶ OPEC, *Member Countries' Crude Oil Production Allocations*.

⁹⁷ Rühl, Chrustot. *Global Energy After Cisis: Prospects and Priorities*. Foreign Affairs, March/April, 2010.

milión b/d.⁹⁸ Ceny ropy po celý rok 2007 neustále stouply, od září doslova raketovým tempem. Nejvýše se hodnota Brent barelu dostala na konci prosince, kdy dosáhla 95 USD.⁹⁹ Jedním důvodem bylo očekávání OPEC s navýšením produkce zemí mimo tento kartel o 1,5 miliónů b/d. Reálný nárůst ale podle EIA činil pouze 600 000 b/d, takže zdánlivý nedostatek ropy její cenu znovu navýšil. Tato okolnost ovlivnila ceny ropy na celém světě, nicméně cena barelu WTI kvůli lokálním událostem v USA rostla více, než pro ni bylo typické. Zásoby ropy v USA se totiž během léta ztenčily více, než se očekávalo. K tomu levicová skupina zaútočila na šest ropovodů v Mexiku, které figuruje mezi nejdůležitějšími exportéry ropy do USA.¹⁰⁰ Barel WTI tak oproti 60 USD v únoru a březnu 2007 vystoupal až těsně pod 95 USD na konci téhož roku.¹⁰¹ Ceny ropy ale zamířily ještě výše

Využitá rezervní produkční kapacita OPEC se během let 2006 a 2007 pohybovala lehce nad 97 %, což k zajištění stabilní ceny ropy bylo příliš vysoké číslo. Vlna prudkého ekonomického růstu vyhnala poptávku po ropě nahoru a v kombinaci se sníženou těžbou způsobila, že ceny ropy začaly raketově stoupat kvůli napětí na trhu. Rekordní hodnoty dosáhl Brent barel v červenci 2008, kdy se prodával za 147 USD, zatímco barel WTI se ve stejné době rekordně dostal na 134 USD.¹⁰²

Takto vysoko ceny vystoupaly poprvé od ropných šoků v 70. letech 20. století. Tehdy byly ceny ropy také hnány nahoru masivní poptávkou po této komoditě na Západě (primární důsledek cen však způsobila politika OPEC). Podíváme-li se však na vývoj energetické krize období 2005 – 2008, zjistíme, že spotřebitelská expanze přišla tentokrát z Asie. Zatímco na Západě byl potenciál poptávky po ropě v minulých desetiletích již pokryt, po zotavení Asie z ekonomické krize na konci 90. let to byl právě tento region, který na sebe začal strhávat pozornost světa. Tento trend navíc bude pokračovat v dohledné budoucnosti.

Do raketového růstu cen ropy se nakonec vložil OPEC v čele se Saúdskou Arábií, která dvakrát v průběhu roku 2008 oznamuje zvýšení své produkce. Království si bylo vědomo negativních dopadů cen ropy na americkou ekonomiku, které se projevovaly

⁹⁸ U.S. Energy Information Administration. *International Energy Statistics: Production of Crude Oil, NGPL, and Other Liquids (Thousand Barrels Per Day)*.

⁹⁹ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

¹⁰⁰ U.S. Energy Information Agency. *The Week In Petroleum* [online].EIA, 2007 [cit. 2010-04-26]. Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/oog/info/twip/twiparch/070912/twipprint.html>>.

¹⁰¹ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

¹⁰² Rühl, *Global Energy After Crisis*.

snížením spotřeby a nepříznivý dopadem na americkou platební bilanci.¹⁰³ Jenže v druhé polovině roku 2008 vypukla v USA ekonomická kontrakce, tj. fáze před opravdovou recesí v polovině roku 2009. Tato ekonomická kontrakce spustila silnou změnu chování v energetické spotřebě, a tedy i cenách energií. Ceny ropy tak vlivem faktorů začaly prudce klesat a na konci roku se barel Brent prodával kolem 39 USD,¹⁰⁴ zatímco WTI za 41 USD.¹⁰⁵ OPEC proto zareagoval rapidním snížením produkce o 4,2 miliónů b/d, a dosáhl tak stabilizace cen v období Vánoc.¹⁰⁶ Nicméně ceny ropy se k toužené hranici 75 USD za barel stanovené OPEC začaly pohybovat až v průběhu první čtvrtiny roku 2009. Snížením produkčních kvót zároveň narostla rezervní kapacita. Zatímco na jaře roku 2008 činila okolo 2 miliónů b/d, tak na konci roku se vyšplhala až na 6 miliónů b/d. Při takto vysokém převisu rezervní kapacity se zároveň zvýšilo riziko neochoty členů OPEC dodržovat dané kvóty. Tento fakt ale jasně nahrával spotřebitelům, protože se ceny ropy snížily a stabilizovaly. Zmíněných 6 miliónů b/d totiž poskytovalo v případě nenadálých událostí dostatečnou rezervu, která snížila podíl spekulací na tvorbě ceny ropy.

Během zvyšování cen ropy v období 2002 - 2008 produkce nečlenů OPEC neznamenal příliš velký nárůst. Navíc mnohá ložiska v Severním moři a na Aljašce vyčerpala svůj maximální produkční potenciál a po toto období měla jejich produkce sestupnou tendenci. Dlouhodobě vysoké ceny ropy navíc způsobily větší centralizaci členů OPEC. Dostatek příjmů z ropy například v Saúdské Arábii snížil možnost investice zahraničních firem do energetického průmyslu. To udělalo z OPEC v čele se Saúdskou Arábií mocnějšího kontrolora vlastní produkce a investic, a v konečném součtu se zvýšil vliv kartelu na trhu s ropou.

Od americké invaze do Iráku lze pozorovat, že USA a Saúdská Arábie spolu našly jen minimum styčných bodů a jejich vztah se od konce studené války značně transformoval. Obě země tak v důsledcích odlišných zájmů kooperují či koexistují pouze na ekonomické bázi. Saúdská Arábie chce stabilní ceny ropy, které by vyhovovaly jak producentům, tak spotřebitelům. USA stále setrvávají v oblasti Perského zálivu a zcela určitě by byly schopné a ochotné království pomoci v případě vojenského ohrožení. Stabilní ceny ropy jsou ze spotřebitelského hlediska pro tuto zemi klíčové.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Futures tradingcharts, *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts*.

¹⁰⁵ ForecastChart, *Historical Oil Prices Chart*.

¹⁰⁶ Rühl, *Global Energy After Crisis*.

Geopolitický význam Saúdské Arábie

Mezi největší naleziště ropy je považován Perský záliv, oblast Středního východu, jehož rezervy se odhadují na 745,998 miliard barelů, což je asi 55% všech známých zásob na světě.¹⁰⁷ „Na Středním východě je kolem 30 super-velkých ropných polí (s více než 5 miliard barelů znovu dosažitelných / ověřených) a kolem 80 obrovských polí (definuje se od 0,5 – 5 miliard barelů ověřených rezerv).“¹⁰⁸ Odhaduje se, že Perský záliv skýtá další neobjevená ropná pole. Ty však s největší pravděpodobností jsou hůře dostupná, a tedy i technologicky a finančně náročnější na exploataci. Nízká cena ropy navíc nenutí na ropu bohaté státy hledat a exploatovat nová naleziště, jelikož by se jim to za daných podmínek nevyplatilo. Tento argument podporuje fakt, že ze všech nově objevených ropných ložisek ve světě se nachází méně než 2% právě v oblasti Středního východu.¹⁰⁹ Dostatek dosavadních zdrojů spolu s nesdílností zemí o přesných kapacitách ropných polí jsou jedny z hlavních důvodů, jež stěžují přesnější určení světových zásob. Na druhou stranu objevení nových nalezišť ropy v demokratických státech také ještě neznamená automatickou exploataci, a to kvůli četným ekologickým opatřením. Prohlášení ohledně neekologičnosti těžby ropy v Aljašce a Kanadě nám může posloužit jako jeden z příkladů. Také objevení naleziště v chráněné oblasti může protáhnout spuštění těžby, či ji v horším případě oddálit na neurčito. Snaha demokratických vlád o energetickou bezpečnost a diversifikaci zdrojů tak může velmi snadno narazit na silné lobby, jež tyto cíle soustavně blokuje. Otázkou zůstává, zdali budou muset tyto skupiny v budoucnu ustoupit státnímu zájmu.

¹⁰⁷ U.S. Energy Information Administration. *World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>>.

¹⁰⁸ Reppy, Judith. *Report on the Workshop on Energy Security: Arabia Gulf Oil, International Security, and American Strategy* [online]. Cornell University, 2007 [cit. 2009-04-21]. Dostupné z: <http://www.einaudi.cornell.edu/PeaceProgram/publications/other_papers/EnergySecurityReportfinal.pdf>. Strana 3.

¹⁰⁹ *Hearing Before the Committee on Energy and Natural Resources* [online]. United States Senate, 2007 [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=110_senate_hearings&docid=f:33869.pdf>.

Samotná Saúdská Arábie patří mezi největšího vlastníka a producenta ropy na světě. Její odhadované rezervy se pohybují okolo 266,710 miliard barelů.¹¹⁰ To je asi jedna pětina celkových světových zásob.¹¹¹ Jak už ale bylo řečeno výše, stále nejsme schopni určit přesná čísla kvůli nesdílnosti saúdsko-arabské vlády. Proto existují názory, jež na jedné straně nevěří v zásoby větší než 100 miliard barelů, zatímco druhá strana se přiklání k faktu, že opravdová velikost rezerv se (včetně hůře exploatovaných oblastí) pohybuje k 1 biliónu barelů. Co se týče velikosti produkce, Saúdská Arábie se od roku 2006 vyskytuje za Ruskem na druhé příčce největších světových producentů ropy s 9,261 miliardami barelů ropy za rok 2008.¹¹² Každé plánované zvýšení produkčních kapacit se přímo odráží nejen ve zvýšení těžby, ale také úpravě infrastruktury potřebné k transportu ropy k odběrateli. Saúdské Arábii je tento fakt velmi dobře znám a díky mohutné investici do ropné infrastruktury je dnes schopná při zvýšené produkci vytěžit na 11 miliónů b/d. Toto se ovšem děje jen v nutných případech, a proto se „obyčejná“ denní produkce pohybuje kolem 8 miliónů b/d. Tento rozdíl mezi normálním stavem a zvýšenou produkcí jim dává neuvěřitelnou výhodu v případě snížení dodávky jiné země. Takovou možnost zvýšení produkce nemá žádná jiná země na světě, a to je také jeden z důvodů její strategické důležitosti v ovlivňování ceny ropy na trhu. Spojené státy, vědomy si tohoto faktu, v průběhu let opakovaně tlačily na Saudskou Arábii za účelem zvýšení produkčních kapacit.

Porovnání vlivu Saúdské Arábie a Spojených států na cenu ropy

Dosažení správné cenové hladiny ropy je klíčový cíl Saúdské Arábie, a vlastně je i v nejvyšším zájmu celého OPEC. Pokud je totiž cena za barel ropy příliš nízká, zisk vyvážejícího státu je minimální. Jelikož ve všech zemí Perského zálivu tvoří černé zlato nejdůležitější finanční přísun, státní rozpočet by tak přišel o svůj hlavní zdroj. Autokratické režimy by pak nemohly svému obyvatelstvu dopřát politiku sociálního státu a různá zvýhodnění, jež marginalizují opozici a utvrzují hegemonii vládnoucí rodiny.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ U.S. Energy Information Administration. *Saudi Arabia: Oil* [online]. U.S. EIA, 2007 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Saudi_Arabia/Oil.html>.

¹¹² U.S. Energy Information Administration. *Petroleum (Oil) Production* [online]. U.S. EIA, 2008 [2009-28-4]. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/ipm/supply.html>>.

Druhý extrém, vysoké ceny ropy, zase nutí spotřebitele vyvíjet nové alternativní druhy energie, jež pomohou snížit závislost na jejích dodávkách. Cílem producentů je tak najít nejvyšší možnou cenu ropy skrze střední cestu, která by zároveň nenutila konzumenty snížit poptávku po ropě a hledat jiné substituenty. Pouhé dosažení této cenové hladiny nestačí, stejně důležité je totiž její udržení při výskytu krize. Státy, jež disponují možností zvýšení svých produkčních kapacit, jsou tak důležitými stabilizátory cenových výkyvů. Politika Saúdské Arábie od druhé poloviny 90. let se touto střední cestou řídí, což automaticky napomohlo k větší stabilitě v samotném OPEC. Saúdská Arábie dnes proto nejedná tak proamericky, jak tomu bylo dříve. Je si totiž vědoma negativních důsledků vysokých cen z exportů ropy na vlastních příjmech, a proto ze svých existenčních důvodů udržuje zmíněnou cenovou hladinu. Tento fakt doplňuje Philip Auerswald ve své studii z roku 2007 slovy: „Výnosy Saúdské Arábie z vývozu ropy činí 90–95 procent celkového výnosu království z exportu, 70 - 80 procent z celkových státních příjmů a tvoří zhruba 40 procent státního HDP“¹¹³ Obchod s ropou se tak stává dvousečnou zbraní.

Saúdská Arábie může tedy cenu ropy ovlivňovat několika způsoby, a to buď skrze OPEC nebo skrze vlastní manipulaci s produkcí. První možnost je samozřejmě nejefektivnější, jelikož síla kartelu je tak velká, že koordinovaný postup jeho členů v důsledku téměř vždycky povede k dosažení vytyčeného cíle. Veškeré změny vlastně kopírují zásady trhu. Dlouhodobé snížení produkce vede k vyšším cenám ropy, jež způsobují snížením poptávky a investici do alternativních paliv. Zisky exportérů tak v krátké době rapidně rostou a otevírají cestu technicky a finančně náročnějším vrtům, zatímco se může šetřit s těmi lehce dostupnými. V dlouhodobém hledisku ovšem vysoké ceny donutí větší investice do rozšíření jiných alternativních paliv mezi širokou veřejnost, a tedy částečně sníží závislost na ropě. Dlouhodobé snížení má pak přesně opačné efekty. Saúdská Arábie tedy částečně může využít své vůdčí pozice kartelu k dosažení svých cílů. V druhém případě může Saúdská Arábie v krátkodobém horizontu efektivně vyrovnávat cenu ropy skrze zvýšení či snížení své produkce. Tato možnost je velmi strategická v případě rozporu v samotném kartelu. Království však musí postupovat obezřetně, jelikož vybudování nedůvěry v OPEC skrze sólový dirigismus není v jeho zájmu.

¹¹³ Auerswald, Philip E. *The Irrelevance of the Middle East* [online]. ProQuest, 2007 [cit. 2009-04-17]. Dostupné z: <<http://proquest.umi.com.onelog3.ruk.cuni.cz/pqdweb?did=1262588171&sid=1&Fmt=4&clientId=45145&RQT=309&VName=PQD>>.S. 20.

Zajímavý je však i pohled na cenu ropy z amerického hlediska, jež taktéž reflektuje rozdílné cíle rozdílných skupin obyvatelstva. K roku 2001, byly produkční náklady US na ropu mezi 15 - 20 USD za barel a asi 25 USD za barel v chráněné oblasti v severovýchodní Aljašce, známé též jako Artic National Wildlife Refuge.¹¹⁴ Pokud by tedy cena ropy klesla pod 15 USD za barel, znamenalo by to zavření finančně náročnějších ropných vrtů a ještě větší pokles už tak sestupující americké produkce ropy. Navíc těžba ropy v chráněné oblasti Aljašky je trnem v oku místních obyvatel a environmentalistických skupin, jež v kongresu lobují za zastavení těžby. Na druhou stranu zde máme investory a těžaře, jež trátí na nízké ceně ropy stejně tak jako na zavírání finančně náročnějších ložisek. Tato vlivná skupina pravidelně lobovala za vyšší cenu, zvláště v roce 1986 a 1998, kdy byla cena za barel minimální.¹¹⁵ Washington má ovšem jen několik sporadických možností, které by mohly vést k ovlivnění ropy. V 80. a 90. letech tak například činil skrze již zmiňované cenové rámce, jež byly důsledkem těsného partnerství se Saudskou Arábií. Saúdská Arábie je však dnes už mnohem silnější a nezávislejší aktér. Rozdílné cíle Rijádu a Washingtonu tak činí tento způsob mnohem obtížnější než v minulosti. Navíc rámce o rozmezí cen ropy nejsou ve formě oficiálních závazků, které lze vymáhat. Jde spíše tedy o určité přátelské ujištění, že producent bude tlačit na dohodnuté rozmezí cen.

Další možností je přítomnost americké armády v regionu. Ovšem existuje řada názorů, jež zpochybňují přímou souvislost mezi americkou vojenskou přítomností v oblasti Perského zálivu a cenou ropy. Japonsko a některé země v Evropě se domnívají, že svou politiku mohou stavět jen na poptávce na trhu, aniž by to vyžadovalo politickou a vojenskou intervenci.¹¹⁶ Spojené státy na druhou stranu kontrují, že tyto státy za dostatek nabídky ropy na trhu vděčí právě jim. Většina zemí proto Američany bývá označeno jako „černí pasažéři,“ jelikož využívají výhod amerického vojenského zajištění transportu ropy, aniž by se na této činnosti jakkoli vojensky či finančně podílely (americká přítomnost v regionu sahá od Kuvajtu až po Katar). Spojené státy prosazují změnu tohoto stavu, jelikož nechtějí samy finančně dotovat bezpečnost dodávek pro velkou část světa. Ukazuje se však, že USA jsou jediné schopné a ochotné takové závazky naplnit. Státy podporující politické a vojenské nevměšování do

¹¹⁴ Champan a Khanna, *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security*, s. 8

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Telhami, *The Persian Gulf*, s. 34.

oblasti Perského zálivu navíc argumentují, že vývoj cen ropy byl a je úzce spojen se ctěním tržních mechanismů. Jedná se o vcelku pravdivý argument, jelikož velké výkyvy cen byly vyvolány především skrze úmyslné politické zásahy. Autor Shibley Selhami navíc uvádí příklad, kdy se produkce ropy Libye před a po puči zorganizovaném Muammarem Kaddáfím v roce 1969, nijak zásadně nezměnila.¹¹⁷ Takovýto případ máme ale i v současnosti. Invaze do Iráku byla s největší pravděpodobností vedena za účelem vytvoření pro-amerického režimu, který by se v budoucnu snažil udržet rozumnou cenu ropy a pojistil účast amerických ropných firem na produkci irácké ropy. Nedávno vypsané kontrakty spíše potvrdily opak. Účast amerických ropných společností je minimální a Irák navíc zájemcům z celého světa nastavil poměrně tvrdé podmínky. Ukazuje se tak, že úmyslné vnější zásahy do vnitřních věcí států bohatých na ropu automaticky neznamená úspěch a možnost větší mírou ovlivňovat cenu ropy.

Ačkoli se může zdát vydržování americké armády v oblasti jako ekonomicky nerentabilní, politicky už může být pro Washington výhodné. Díky neustálému mapování transportu surovin po moři může vojenská přítomnost v lepším případě preemptivně odvrátit snahu na přerušení některé z fází transportu, či na ni v horším případě bezprostředně reagovat. Příkladem může posloužit teroristický útok zaměřený na nakládací či produkční zařízení, jež by ochromil export ropy a zároveň uštedřil finanční ránu spřátelené vládě. Přítomnost Američanů ve spřátelených státech může také fungovat jako dobrá reklama vojenské technice, kterou Spojené státy do Perského zálivu velmi často prodávají. Khanna a Chapmana také potvrzují, že „mezi lety 1989 a 1999 byl vztah mezi vývozem ropy a nákupem zbraní velmi blízký.“¹¹⁸ Nedá se tedy říci, že by v takto nastaveném systému Američané prodělávali.

Závislost Spojených států amerických na dovozu ropy

Spojené státy jsou prozatím největší příjemce ropy na světě. Jelikož cena jednoho barelu má velký vliv na celkový chod americké ekonomiky a HDP, považují tak USA z pozice světového hegemona za nutné docílit hladkou distribuci ropy pro celý svět. Co se týče

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Chapman a Khanna, *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security*, s. 9.

průměrných denních importů ropy do Spojených států amerických v roce 2008, prvnímú místu vévodila Kanada s 1, 944 milióny b/d, druhá byla Saúdská Arábie s 1, 479 b/d, třetí Mexiko s 1,198 b/d, následováno Venezuelou s 1,135 b/d a Nigérií s 1, 163 b/d.¹¹⁹ Ačkoliv Saúdská Arábie není největším dovozcem ropy do USA, její vliv na cenu ropy na světových trzích je markantní.

Zajímavé je také porovnání dovozů ropy ze strany členů a nečlenů OPEC. Za celý rok 2008 vyexportoval OPEC do Spojených států na 1, 983 miliardy barelů, zatímco všechny ostatních země dohromady na 1, 587 miliard.¹²⁰ Rozdíl se může zdát malý. Musíme si však uvědomit, že zatímco dovozy OPEC plynou z pouhých 11 států, na druhý údaj se muselo spojit až 83 zemí, což představuje více než sedminásobek. Je totiž logisticky jednodušší dovážet jen z několika nejproduktivnějších zemí, jednak díky zkušenostem Perského zálivu v obchodě s ropou. Avšak za účelem bezpečnosti dodávek je zase zásadní diversifikovat dodavatele. Opět se tedy jedná o hledání ideálního mixu, jež by Američanům zajistil snadné a bezpečné dodávky ropy každý den. Význam dovozů z kartelu OPEC se tak jeví jako nenahraditelný. Navíc „50% spotřebované ropy [ve Spojených státech] závisí na nestabilních zemích jako je Irák, nedemokratických zemích jako jsou Nigérie, Saúdská Arábie, Kuvajt a Libye, a velmi nepřátelských zemích jako jsou Venezuela a Irán.“¹²¹ Toto s sebou přináší svá rizika a jisté dilema. Ačkoliv tedy USA podporují šíření demokracie na Blízkém východě, v praxi se tuto politiku snaží aplikovat pouze na zneprátelené režimy. U partnerských států jim naopak vyhovuje status quo. Zářným příkladem je právě Saúdská Arábie, kde udržení nedemokratické vlády královské rodiny je jedním z hlavních pilířů vzájemného partnerství.

Díky principu nabídky a poptávky se do rukou úzké skupiny států dostává obrovské množství peněz. Pro orientaci, náklady na každý vytěžený barel v Perském zálivu se rovnají zhruba 5 USD.¹²² To je zhruba 4x – 5x méně než ve Spojených státech. Ropa z Perského zálivu je velmi kvalitní, a proto se nemusí nijak upravovat jako v případě venezuelské ropy, či

¹¹⁹ U.S. Energy Information Administration. *Crude Oil and Total Petroleum Imports Top 15 Countries* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2009-04-30]. Dostupné z: <http://www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html>

¹²⁰ U.S. Energy Information Administration. *U.S. Imports by Country of Origin* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2009-04-30]. Dostupné z: <http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm>.

¹²¹ McCaskill, John R. *Energy Security: The Nexus of National Security Strategy And Energy Policy* [online]. U.S. Army War College, 2007 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA471527&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>>. S. 2

¹²² Chapman a Khanna, *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security*, s. 2.

kanadských ropných písků. Navíc levná pracovní síla na Blízkém východě tlačí ceny dolů. Tyto minimální náklady spolu s rostoucí poptávkou po ropě vytváří exportujícím státům obrovský zisk. Autoři Verrastro, Placke a Hegburg uvádějí, že během posledních 30 let vzrostl čistý zisk kartelu OPEC z 30 miliard USD na 300 miliard USD.¹²³

Americká závislost na tomto nestabilním regionu s sebou nese nutnost politické intervence. Například vlivná podpora a ochrana režimu, jako jsme svědky u Saúdské Arábie. Ovšem tato možnost vyvolává morální dilema. Obchod s ropou, vojenskou technikou a tréninkové mise tak přímo podporují autoritativní režimy, jež z těchto peněz a vojenských prostředků potírají opoziční nálady. Samozřejmě, vše jde ospravedlnit hrozbou nástupu reakčního, protizápadního bloku, jenž by v této surovinově strategické oblasti zastavil dodávky západnímu světu. Vystává ovšem otázka, zdali Západní demokratické hodnoty takto neztrácí na váze, a nestávají se pro utlačované obyvatele bohatých ropných států pouhým klišé.

Doporučení vládě Spojených států amerických

V této části se chci zamýšlet nad tím, co by měly Spojené státy udělat pro dosažení svých cílů, jak v oblasti energetické bezpečnosti, tak v postupu vůči Saúdské Arábii, a potažmo i celé oblasti Perského zálivu.

Hlavním úkolem by měla být snaha snížit energetickou zranitelnost, jelikož úplná nezávislost na dovozu ropy do Spojených států je nemožná. Musíme si uvědomit, že dokud bude svět závislý na ropě, tak bude současně závislý i na Perském zálivu. Ten je se zhruba polovinou dosud známých světových ropných zásob prozatím stále důležitý pro budoucnost Spojených států. Napovídají tomu i závěry, jež v časovém horizontu 2005-2030 předpokládají roční snížení zásob ropy ve Spojených státech o 0,9%, zatímco v Saúdské Arábii ročně

¹²³ Verrastro Franco A.; Placke James a Hegburg Alan. *Securing U.S. Energy in a Changing World* [online]. Academic Resaerch Library, 2004 [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200412/ai_n21361855/>. S. 6.

porostou o 1,9%.¹²⁴ Další statistika dále uvádí, že v horizontu let 2000-2030 bude americká poptávka po ropě ročně stoupat o 1,7%.¹²⁵

Existuje několik řešení, jak dosáhnout snížení energetické zranitelnosti. V oblasti Blízkého východu je nutné zajistit právní řád, neporušitelnost smluv a jejich domáhání v případě porušení závazků s dodavatelem. To jde v ruku v ruce s dobrými vztahy obou obchodních stran, ideálně s umožněním zahraničních investic do ropného průmyslu dané země.

Spojené státy by měly pokračovat v dobře nastavené cestě ropné diversifikace importů z různých částí světa, aby tak zamezily přílišné závislosti na malém počtu producentů. Hledání nových nalezišť se jeví jako jedna z možností, avšak příležitostí je stále méně. Už dnes totiž soukromým společnostem ubývají zásoby. Tyto firmy se proto rozhodly čelit těmto problémům investicemi do udržení momentálních produkčních kapacit, zatímco státní společnosti investují do růstu produkce. Propad mezi oběma typy společností bude v nadcházejících letech narůstat v důsledku obecného ztenčování ropných rezerv. Exxon Mobile, největší soukromá společnost v oblasti ropného průmyslu, zaujímá zhruba až 14. místo na žebříčku držitelů ropných zásob ve světě.¹²⁶ Znárodně ropné společnosti dnes zaujímají na 80 % trhu a lákají nejschopnější geology do svých služeb.¹²⁷ Soukromé společnosti, jako Exxon Mobil, Chevron, či Dutch Royal Shell tak mají čím dál tím méně příležitostí k investováním do nových ropných polí, a proto se rozhodly svůj kapitál investovat jinak. Často se tak vydávají cestou masivního zkupování vlastních akcií. To se jim však nemusí v budoucnosti vyplatit, jelikož s větším poklesem vlastních surovinových zdrojů klesá samotná nezávislost společnosti. Důležitější než velikost zdrojů bude spíše dostupnost ropy na trhu. Jako východisko se momentálně jeví být investice do technologií, jež by dokázaly výkonněji a levněji těžít v hůře dostupných oblastech.

¹²⁴ *Hearing Before the Committee on Energy and Natural Resources*, s. 13.

¹²⁵ Bremmer Ian a Hawes Crispin. *America's Energy Challenge* [online]. The National Interest, 2004 [cit. 2009-04-22]. Dostupné z: <<http://connection.ebscohost.com/content/article/1037304348.html?jsessionid=6A55CDE317A4805244D4F0E1BF9CCD47.ehetc1>>. S. 100.

¹²⁶ Jaffe, Amy M. *Energy Security: Implications for U.S.-China-Middle East Relations* [online]. The James A. Baker III Institute for Public Policy, 2005 [cit. 2009-04-26]. Dostupné z: <http://www.rice.edu/energy/publications/docs/SIIS_AJAFFE_worldenergy071805.pdf>. S. 21.

¹²⁷ Jubak, Jim. *Is Exxon Mobil's future running dry?* [online]. MSN Money, 2008 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z: <<http://articles.moneycentral.msn.com/Investing/JubaksJournal/IsExxonMobilsFutureRunningDry.aspx?page=3>>. S. 3

Velmi důležité je také efektivní využívání ropných rezerv nejen v případě přírodních katastrof, ale i během výpadků dodávek. Američané mají k dispozici obrovský komplex, jenž je schopný pojmout na 707,21 miliónů barelů, ale dostatečná zásoba sama o sobě ještě neznamená schopnost efektivně a úspěšně ji využívat.¹²⁸

Částečné snížení závislosti na ropě se dá dosáhnout i větší investicí do obnovitelných zdrojů a jejich výzkumu. Také by bezesporu pomohlo prosazení zákonů zpřísnující standardy na pohonné hmoty s důrazem na vývoj v oblasti účinnějších motorů a menších aut. Jelikož celá polovina denně vytěžené ropy je spotřebována v různých formách pohonných hmot, masivnější opatření vedená k nižší spotřebě by rapidně snížila naši závislost na ropě.¹²⁹

Důležité je také uvědomovat si, že poptávka po ropě v rozvíjejících se zemích bude stále větší, protože bude přímo záviset na síle jejich rostoucích ekonomik. Patrný je v tomto směru vzestup Asie. Již dnes je Čína druhým největším spotřebitelem ropy na světě a brzy předběhne Spojené státy. Právě Čína si v poslední době také pojišťuje dobré vztahy se Saudskou Arábií, jež nové partnerství může použít k ještě většímu osamostatnění se od amerického vlivu. Mezi jednu z forem kooperace patří například smlouva se SINOPEC¹³⁰ o výstavbě exploatačních a produkčních objektů na zemní plyn.¹³¹ Pro Spojené státy z toho tedy vyplývá, že ekonomický vývoj Asie bude nabírat na síle. Na rozdíl od soupeření by se ale USA a Čína měly společně orientovat na zajištění bezpečnosti ropných dodávek, protože umírněné ceny ropy jsou v zájmech obou zemí.

Nutné je také myslet na zajištění obchodních cest, především úžin či průplavů, kterými se ropa exportuje. Hormuzská úžina patří mezi nejdůležitější a nejvytíženější ropný uzel, který spojuje Perský záliv spolu s Ománským zálivem a Arabským mořem. Denně zde projde 16,5 až 17 miliónů barelů ropy, což činí 40% z celkového obchodu s ropou po moři a zhruba 20% celkového světového obchodu s touto komoditou.¹³² Spolu s Malackou úžinou, úžinou Bab-el Mandab, Suezským průplavem a tureckými úžinami, jsou tyto koridory extrémně náchylné na teroristické a pirátské útoky. Cílem je najít dostatečně účinné a levné zajištění

¹²⁸ U.S. Department of Energy. *Strategic Petroleum Reserve - Quick Facts and Frequently Asked Questions* [online]. U.S. DOE, 2008 [cit. 2009-04-18]. Dostupné z:

<<http://www.fossil.energy.gov/programs/reserves/spr/spr-facts.html>>.

¹²⁹ Verrastró a spol., *U.S. Energy in Changing World*, s. 3.

¹³⁰ SINOPEC je jedna ze třech nejdůležitějších čínských státních ropných společností.

¹³¹ Verrastró a spol., *U.S. Energy in Changing World*, s. 17.

¹³² U.S. Energy Information Administration. *World Oil Transit Chokepoints: Strait of Hormuz* [online]. U.S. EIA, 2008 [cit. 2009-04-22]. Dostupné z:

<http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Chokepoints/Hormuz.html>.

bezpečnosti nejen v oblasti námořní dopravy, ale i v oblasti pozemních a podmořských ropovodů a plynovodů. Toho by mohlo být docíleno důslednou koordinací vlád, jež jako konzumenti energetických surovin mohou společně vyvíjet tlak na zajištění jejich dodávek.

Působení Spojených států na Středním východě často vycházelo z krátkodobých, rychlých a často nepropracovaných akcí. Jako nejhmatatelnější příklad nám může posloužit tažení do Iráku v roce 2003. Chybnou se ukázala i strategie administrativy George W. Bushe, jež doufala v zlepšení situace na Středním východě skrze demokratizaci regionu. Vypsáním svobodných voleb v Egyptě, Palestině a Iráku, legálně posílily islámské radikální strany, jež situaci v regionu spíše zhoršily. “Spojené státy [proto] musí zaujmout dlouhodobější závazek k podnícení a umožnění zemím Středního východu uskutečnit pozvolný proces politických, ekonomických a sociálních reforem.”¹³³ Vedle toho by USA měly přestat s implementací západního myšlení a plánů, jež se momentálně jeví jako kontraproduktivní a podkopávají tak jejich legitimitu. Měly by proto začít naslouchat potřebám vlád a obyvatel, a na místo vlastního jednání přeseďlat do pozice zkušeného rádce. Dalším krokem „je pokračování v expanzi politických a individuálních práv, nezávislých soudců, právního řádu a odpovědnosti, stejně jako pokračující spolupráce s regionálními partnery na důležitých aktuálních tématech.”¹³⁴ Američané by měli k dosažení dlouhodobějších bezpečnostních cílů v regionu více využít spolupráce OSN, i když se může jevit jako neefektivní. Přizváním dalších státních aktérů k řešení palčivých problémů by jejich snahy také bezesporu získaly větší legitimitu.

¹³³ Pollack, Kenneth. *The Grand Strategy for the Middle East* [online]. The Brookings Institute, 2008 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z:

<http://www.brookings.edu/~media/Files/events/2008/0905_middleeast/20080905_grandstrategy.pdf>. S. 6.

¹³⁴ Brook, Yaron; Journo, Elan. *The “Forward Strategy” for Failure* [online]. The Objective Standard, 2007 [cit. 2009-04-20]. Dostupné z: <<http://www.theobjectivestandard.com/issues/2007-spring/forward-strategy-for-failure.asp>>.

Závěr

V úvodu se tato práce se zabývá otázkou, zdali se vzájemné politické a ekonomické vztahy s koncem studené války zásadně změnily. Během studené války můžeme vypočítat řadu společných zájmů, které vztahy obou zemí upevňovaly. Hlavní důležité pojítka představovaly ekonomické vazby, které de facto stály u zrodu celého partnerství. Byly to právě zásoby saúdské ropy, které postupně vedly Spojené státy k větší angažovanosti v Saúdské Arábii a v oblasti Perského zálivu. Dalším z pojítek byla existence společného nepřítele, který obě země přímo či nepřímo ohrožoval. Do tohoto kontextu můžeme zařadit Sovětský svaz a k němu podřízené režimy, ale také Irák a později i Írán. Poslední dva zmiňované státy pro USA představovaly minimální přímou hrozbu. Nicméně vezmeme-li v úvahu jejich geografickou blízkost k Saúdské Arábii a vliv na celkovou regionální stabilitu, potenciál nepřímé irácké a íránské hrozby pro Spojené státy byl ohromný. Vyvažování moci Iráku a Íránu, stejně tak jako společný boj proti komunismu, vzájemné vztahy království s USA konsolidovaly. Politické a ekonomické složky vzájemných vztahů tedy měly během studené války podobnou důležitost.

Zkoumané období 1990 – 2008 však nabídlo mnoho změn, které společnou stabilitu a udržitelnost vztahů prověřily. Rozpadem Sovětského svazu totiž Saúdská Arábie a Spojené státy ztratily významného společného nepřítele, což především v případě USA znamenalo změnu priorit zájmů a větší pozornost vůči střední a východní Evropě. Ačkoliv Spojené státy byly neustále připraveny vojensky zasáhnout k ochraně saúdského královského režimu a Saúdská Arábie se pořád zasazovala za střídmou cenu ropy, průběh 90. let pomalu ale jistě ukazoval rozchod společných politických zájmů. Podobně tomu bylo i během první dekády 21. století. Po událostech z 11. září 2001 se dokonce vzájemné vztahy krátkodobě pohybovaly na bodu mrazu. V kontextu započaté války v Afghánistánu a především Iráku se vztahy začaly lehce zlepšovat. Nicméně sebevědomější politika krále Abdullaha a sociální změny uvnitř království do budoucna neznají významnější posun partnerství do jiné dimenze.

Saúdská politika střídmých cen ropy a americká ochrana vládnoucí rodiny přežily mnohé zvraty ve vzájemných vztazích právě proto, že jsou v primárním ekonomickém zájmu samotných zemí. Saúdové si totiž uvědomují negativní dopady dlouhodobě vysokých cen

ropy. Ty totiž zpomalují ekonomický růst a v kombinaci s dalšími faktory mohou uspišit přeměnu růstu v stagnaci či recesi. Stagnace nebo recese ekonomiky se projevuje mnohem menší poptávkou po ropě, což tedy v konečném důsledku znamená i pokles výnosů u producentů této suroviny. Vysoké ceny také motivují spotřebitele k investicím do alternativních energií. V neposlední řadě také velká fluktuace cen ropy vytváří neklid na světových trzích s ropou a komplikuje exportérům sestavování státních rozpočtů. Tyto a další důvody motivují producenty jako Saúdskou Arábii k politice střídmych cen ropy, které jsou v dlouhodobější perspektivě stabilní, tj. nepodléhají větším cenovým výkyvům. Existuje však mnoho nepředvídatelných faktorů, které stabilitu cen ropy ovlivňují. Saúdská Arábie proto ve vlastním zájmu koriguje svou produkci podle aktuální potřeby ve snaze tyto ceny co nejvíce stabilizovat.

Stejně tak USA z pozice spotřebitele tlačí na nižší cenu ropy. Kvůli hlubokým dopadům cen na ekonomiku se vměšování americké vlády v Perském zálivu stalo národním zájmem, který sleduje zajištění volné dostupnosti ropy. Spojené státy tak mají logický zájem na relativní stabilitě regionu Blízkého východu, především pak Saúdské Arábie, která disponuje jedinečnou možností ovlivňovat a stabilizovat ceny ropy. Změna dosavadního královského režimu by znamenala nejistý hazard o budoucí podobu saúdské ropné politiky, a proto je v zájmu USA vládnoucí rodinu chránit. Udržení statusu quo má v konečném důsledku jeden paradox, a to nepřímou podporu nedemokratických aspektů saúdského režimu. Na tomto případě vidíme, že ekonomické zájmy USA v Saúdské Arábii jsou v praxi důležitější než americká politika šíření demokracie.

Zatímco politická rovina partnerství během studené války nabyla díky ideologičnosti na relativně velké důležitosti, začátkem 90. let 20. století vidíme její ústup do pozadí. Jasněji se tak zvýraznily primární ekonomické zájmy obou zemí, které tak v zásadě zůstávají neměnné. Na základě zmíněných argumentů během zkoumaného období tedy práce dokazuje, že politická rozhodnutí obou zemí jsou založena na dílčích ekonomických zájmech. Ačkoliv vzájemné politické vztahy obou zemí zaznamenaly krizové chvíle a celkově jisté zhoršení, rozhodně se nejedná o jejich konec. Ropa jednoznačně je, a do blízké budoucnosti zůstane, hlavním bodem společného partnerství.

Resumé

This thesis aims at describing the change of Saudi-American relations with the end of the Cold war. Although these relations were based on the economic benefit of both sides, era of the Cold war brought confidence and common political objectives. The existence of common enemy possessed states presence of direct and indirect for both. In this context we can certainly mention USSR with its friendly regimes as well as Iraq and later Iran. Both Iraq and Iran possessed direct regional threat to Saudis whilst indirect to the U.S. To be more specific, direct attack on Saudi Arabia from these states could have been considered as an attack on the United State's interests thus an indirect on the U.S. itself. Saudi-American security commitments together with the anti-Soviet ideology represented significant weight apart of the mutual economic benefits.

There is however visible a significant change in mutual relations with the end of the Cold war and continuity of the 90's as well as the first decade of the 21st century. The brake-up of the Soviet Union meant loosing an important ideological rival which in case of the United States signified change of priorities in American foreign affair's agenda. There was a clear push for democracy in the Central and Eastern Europe, while the Middle East lost part of its visibility from the point of view in Washington D.C. The direct impacts of 9/11 did not improve mutual relations either. However there was a slight improvement with the ruling Saudi family since the unleashing the war on terrorism but it was accompanied with the rise of extremism and anti-American hatred from regular Saudi citizens. These internal problems do not present promising potential of improving Saudi-American relations in the near future.

Apart of various ups and downs, main mutual partnership skeleton is still working even in these days. Saudi Arabia is following policy of modest oil prices and United State are safeguarding Saudi ruling family. But why is that? Saudis understand the bad impact of high oil prices on the world's economy. Long-lasting high prices slow down economic growth and in combination with other various factors accelerate the process towards stagnation and economic recession. Recession of economy signifies decrease in demand for energies, oil including, therefore lowering revenues of oil exporters. High fluctuation of oil prices also

create uncertainty on global oil markets and complicate managing the state budget for oil exporting countries. It is therefore a clear interest of an oil producing country, such as Saudi Arabia, to push for stable and modest long time prices. The U.S. on the other hand understand the severe impact of high oil prices on their and global economy. Being the world biggest oil consumer, their clear interest is low and stable oil prices as well. The United states do not posses much of an influence on oil markets. However they have the probably most advanced military in the world which allow them securing the flow of oil from the Persian Gulf and protecting the reign of Saudis. Based on mentioned interests of both sides, economic interests remain clearly highlighted in compare with political interests. Although there were not many common agreements on political level in the examined period between 1990 and 2008, economic interests remained untouched. There is therefore a clear shift in the character of Saudi-American relations in comparison to the Cold war period.

Použitá literatura

Ahrari, Ehsan. *Saudi Arabia and the United States: Partying of Ways?* [online]. Center for Defense Information, 2002. Dostupné z: <<http://www.cdi.org/terrorism/Saudi-US.cfm>>.

Auerswald, Philip E. *The Irrelevance of the Middle East* [online]. The American Interest Online, May – June, 2007. Dostupné z: <<http://www.the-american-interest.com/article.cfm?piece=269>>.

BBC. *Why the oil prices keeps rising?* [online]. BBC, 2008. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7431805.stm>>.

Boeing. *Airborne Warning and Control System* [online]. Boeing, 2008. Dostupné z: <<http://www.boeing.com/defense-space/infoelect/awacs/saudie3.html>>.

Bremmer, Ian; Hawes, Crispin. *America's Energy Challenge* [online]. The National Interest, 2004. Dostupné z: <<http://connection.ebscohost.com/content/article/1037304348.html;jsessionid=6A55CDE317A4805244D4F0E1BF9CCD47.ehctc1>>.

Bronson, Rachel. *Thicker than Oil: America's Uneasy Partnership with Saudi Arabia*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

Brook, Yaron; Journo, Elan. *The "Forward Strategy" for Failure* [online]. The Objective Standart, 2007. Dostupné z: <<http://www.theobjectivestandard.com/issues/2007-spring/forward-strategy-for-failure.asp>>.

Clarke, Richard. *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. London: Simon & Schuster, 2004.

CNN. *Bush says it is time for action* [online]. CNN, 2001. Dostupné z: <<http://archives.cnn.com/2001/US/11/06/ret.bush.coalition/index.html>>.

Country Data. *Saudi Arabia: Crude Oil Production and Pricing Policy* [online]. Country Data, 1992. Dostupné z: <<http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-11608.html>>.

Fattouh, Bassam. *Spare Capacity and Oil Price Dynamics* [online]. Middle East Economic Survey, Vol. XLIX, No 5, 2006. Dostupné z: <<http://www.mees.com/postedarticles/oped/v49n05-5OD01.htm>>.

Forecastchart. *Historical Oil Prices Chart* [online]. Forecastchart, 2008. Dostupné z: <<http://www.forecast-chart.com/chart-crude-oil.html>>.

Futures Tradingscharts. *Brent Crude Oil Historical Prices / Charts* [online]. Futures Tradingscharts, 2008. Dostupné z: <<http://futures.tradingcharts.com/historical/BC/1999/0/continuous.html>>.

Globalsecurity. *Prince Sultan Air Base* [online]. Globalsecurity, 2003. Dostupné z: <<http://www.globalsecurity.org/military/facility/prince-sultan.htm>>.

Grijalva, Kelly. *The Saudi-United States Relationship Post 9/11: New Public Viewpoint, Same Foreign Policies* [online]. Stanford University, 2006. Dostupné z: <http://srb.stanford.edu/nur/GP200A%20Papers/Grijalva_paper.pdf>.

Hearing Before the Committee on Energy and Natural Resources [online]. United States Senate, 2007. Dostupné z: <http://frwebgate.access.gpo.gov/cgi-bin/getdoc.cgi?dbname=110_senate_hearings&docid=f:33869.pdf>.

Chapman, Duane; Khanna, Neha. *The Persian Gulf, Global Oil Resources, and International Security* [online]. Cornell University, 2004. Dostupné z: <http://aem.cornell.edu/research/researchpdf/Cornell_AEM_wp0415.pdf>.

Index Mundi. *Saudi Arabia Crude Oil Production by Year* [online]. Index Mundi ,2006.

Dostupné z:

<<http://indexmundi.com/energy.aspx?country=sa&product=oil&graph=production>>.

Jaffe, Amy M. *Energy Security: Implications for U.S.-China-Middle East Relations* [online].

The James A. Baker III Institute for Public Policy, 2005. Dostupné z:

<http://www.rice.edu/energy/publications/docs/SIIS_AJAFFE_worldenergy071805.pdf>.

Jaffe, Amy M. *U.S. Energy Policy Needs to Move Beyond the Status Quo* [online]. Purdue University News, 2006. Dostupné z:

<<http://news.uns.purdue.edu/UNS/html3month/2006/060818.O-Jaffe.energy.html>>.

Jubak, Jim. *Is Exxon Mobil's future running dry?* [online]. MSN Money, 2008. Dostupné z:

<<http://articles.moneycentral.msn.com/Investing/JubaksJournal/IsExxonMobilsFutureRunningDry.aspx?page=3>>.

Klare, Michael T. *Resource Wars*. New York: A Metropolitan/Owl Books, 2002.

McCaskill, John R. *Energy Security: The Nexus of National Security Strategy And Energy Policy* [online]. U.S. Army War College, 2007. Dostupné z: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA471527&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>>.

Okruhlik, Gwenn. *Rentier Wealth* [online]. JSTOR, 1999. Dostupné z:

<<http://www.JSTOR.org/stable/422341>>.

OPEC. *Member Countries' Crude Oil Production Allocations* [online]. OPEC, 2007.

Dostupné z:

<http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/data_graphs/ProductionLevels.pdf>.

OPEC. *OPEC Crude Oil Production by Country, 1960-2007* [online]. OPEC, 2007. Dostupné

z:

<<http://www.opec.org/library/Annual%20Statistical%20Bulletin/interactive/FileZ/XL/T13.H TM>>.

OPEC. *Who gets what from a litre of oil in G7* [online]. OPEC, 2008. Dostupné z:

<http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/333.htm>.

Otterman, Sharon. *Saudi Arabia: Withdrawl of U.S. Forces* [online]. Council on Foreign Relations, 2003. Dostupné z: <http://www.cfr.org/publication/7739/saudi_arabia.html>.

Øzstein, Noreng. *Crude Power: Politics and the Oil Market*. New York: I.B. Tauris, 2006.

Parra, Francisco. *Oil Politics: A Modern History of Petroleum*. London: I.B. Tauris, 2004.

Pollack, Josh. *Saudi Arabia and the United States, 1931-2002* [online]. MERIA Journal, Volume 6, No. 3, 2002. Dostupné z:

<<http://meria.idc.ac.il/journal/2002/issue3/jv6n3a7.html>>.

Pollack, Kenneth. *The Grand Strategy for the Middle East*. The Brookings Institute, 2008.

Dostupné z:

<http://www.brookings.edu/~media/Files/events/2008/0905_middleeast/20080905_grandstrategy.pdf>.

Reppy, Judith. *Report on the Workshop on Energy Security: Arabia Gulf Oil, International Security, and American Strategy* [online]. Cornell University, 2007. Dostupné z:

<http://www.einaudi.cornell.edu/PeaceProgram/publications/other_papers/EnergySecurityReportfinal.pdf>.

Richard, James. *New Cohesion in OPEC's Carrtel?: Pricing and Politics* [online]. MERIA Journal, Volume 3, No. 2, 1999. Dostupné z: <<http://www.gloria-center.org/meria/1999/06/richard.html>>.

Saudi Aramco. *Our Story: Timeline Details* [online]. Saudi Aramco, 2008. Dostupné z: <<http://www.saudiaramco.com/irj/portal/anonymous?favlnk=%2FSaudiAramcoPublic%2Fdocs%2FAt+A+Glance%2FOur+Story&ln=en>>.

Sharp, Jeremy M. *U.S. Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma* [online]. CRS Report for Congress, 2006. Dostupné z: <<http://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33486.pdf>>.

Schail, Emmett. *Does the 2006 Quadrennial Defense Review Support America's Ability To Ensure Access to Saudi Arabian Oil?* [online]. U.S. Army War College, 2006. Dostupné z: <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA449338&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>>

Simmons, Matthew R. *Another Nail in the Coffin of the Case Against Peak Oil* [online]. 2007. Dostupné z: <<http://www.simmonsco-intl.com/files/Another%20Nail%20in%20the%20Coffin.pdf>>.

Strasburg, Gary. *Hurricane Katrina Evacuation and Production Shut-in Statistics Report* [online]. Minerals Management Service, 2005. Dostupné z: <<http://www.mms.gov/ooc/press/2005/press0914a.htm>>.

Telhami, Shibley. *The Persian Gulf: Understanding the American Oil Strategy* [online]. The Brookings Institution, 2002. Dostupné z: <http://www.brookings.edu/articles/2002/spring_globalenvironment_telhami.aspx>.

Thomson, Eric V. *A Brief History of Major Oil Companies In The Gulf Region* [online]. University Virginia, 2002. Dostupné z: <<http://www.virginia.edu/igpr/APAG/apagoilhistory.html>>.

U.S. Energy Information Administration. *World Oil Supplies 1970 – 2009* [online]. U.S. EIA, 2009. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/ipsr/t44.xls>>.

BBC. *Why the oil prices keeps rising?* [online]. BBC, 2008. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7431805.stm>>.

U.S. Department of Energy. *Strategic Petroleum Reserve - Quick Facts and Frequently Asked Questions* [online]. U.S. DOE, 2008. Dostupné z: <<http://www.fossil.energy.gov/programs/reserves/spr/spr-facts.html>>.

U.S. Energy Information Administration. *Crude Oil and Total Petroleum Imports Top 15 Countries* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <http://www.eia.doe.gov/pub/oil_gas/petroleum/data_publications/company_level_imports/current/import.html>.

U.S. Energy Information Administration. *International Energy Statistics: Production of Crude Oil, NGPL, and Other Liquids (Thousand Barrels Per Day)* [online]. U.S. EIA, Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=50&pid=55&aid=1&cid=RS,&syid=1998&eyid=2003&freq=M&unit=TBPD>>.

U.S. Energy Information Administration. *Petroleum (Oil) Production* [online]. U.S. EIA, 2008 [2009-28-4]. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/ipm/supply.html>>.

U.S. Energy Information Administration. *Saudi Arabia: Oil* [online]. U.S. EIA, 2007. Dostupné z: <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/Saudi_Arabia/Oil.html>.

U.S. Energy Information Administration. *Total Consumption of Petroleum Products (Thousand Barrels Per Day)* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=5&pid=54&aid=2&cid=&syid=1980&eyid=2008&unit=TBPD>>.

U.S. Energy Information Administration. *U.S. Imports by Country of Origin* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm>.

U.S. Energy Information Administration. *World Oil Supplies 1970 – 2009* [online]. U.S. EIA, 2009. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/ipsr/t44.xls>>.

U.S. Energy Information Administration. *World Oil Transit Chokepoints: Strait of Hormuz* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <http://www.eia.doe.gov/cabs/World_Oil_Transit_Chokepoints/Hormuz.html>.

U.S. Energy Information Administration. *World Proved Reserves of Oil and Natural Gas, Most Recent Estimates* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <<http://www.eia.doe.gov/emeu/international/reserves.html>>.

U.S. Energy Information Agency. *Production of Crude Oil, NGPL, and Other Liquids (Thousand Barrels Per Day)* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/cfapps/ipdbproject/iedindex3.cfm?tid=50&pid=55&aid=1&cid=&syid=1994&eyid=2008&freq=M&unit=TBPD>>.

U.S. Energy Information Agency. *The Week In Petroleum* [online]. U.S. EIA, 2007. Dostupné z: <<http://tonto.eia.doe.gov/oog/info/twip/twiparch/070912/twipprint.html>>.

U.S. Energy Information Agency. *U.S. Regular All Formulations Retail Gasoline Prices (Cents per Gallon)* [online]. U.S. EIA, 2008. Dostupné z: <http://tonto.eia.doe.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=pet&s=mg_rt_us&f=m>.

Verrastro, Franco A.; Placke, James; Hegburg Alan. *Securing U.S. Energy in a Changing World* [online]. Academic Resaerch Library, 2004. Dostupné z: <http://findarticles.com/p/articles/mi_qa5400/is_200412/ai_n21361855/>.

Williams, James L. *Crude Oil Prices 2008 Dollars* [online]. WRTG Economics, 2008. Dostupné z: <http://www.wtrg.com/oil_graphs/oilprice1947.gif>.

Yetiv, Steve A. *Crude Awakening: Gobal Oil Security and American Foreign Policy*. Ithaca: Conrell University Press, 2004.